

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN GÜMÜŞHANE HALKINA YARDIMLARI*

*Uğur ÜÇÜNCÜ***

ÖZ

Trabzon ve Gümüşhane Birinci Dünya Savaşı sürecinde Rus ordusu tarafından işgal edildi. Binlerce Müslüman Gümüşhane'yi terk etmek zorunda kaldı. Bolşevik İhtilali nedeniyle Ruslar Gümüşhane ve Trabzon'dan çekildiler. İşgal sürecinde ve işgal sonrasında Gümüşhane halkı büyük bir sefaletle maruz kaldı. Vaziyet böyle iken Osmanlı Hükümetinin bölgedeki muhtaç insanlara yaptığı yardımlar yetersizdi. Bundan dolayı Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Savaşın sonra Trabzon, Erzincan ve Erzurum'a sağlık ve yardım heyetleri gönderdi. Hilal-i Ahmer Trabzon Sağlık Yardım Heyeti, 1919-1921 yıllarında arasında Trabzon Vilayetinde hayati yardımlar yaptılar. Gümüşhane'ye de sağlık, giysi ve işe yardımında bulundu. Hatta Gümüşhane'ye ayrı bir sağlık yardım heyeti gönderildi. O yardımlar sayesinde Gümüşhane halkı hayata tutunabilmeyi başarmıştı. Makalede, Hilal-i Ahmer Cemiyetinin Gümüşhanelilere yaptığı sağlık, işe ve giysi yardımları hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar Sözcükler: Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Amerikan Yakındoğu Yardım Kuruluşu, Muhacirler, Trabzon, Gümüşhane.

THE CHARITY CAMPAIGN FOR GÜMÜŞHANE BY THE RED CRESCENT SOCIETY AFTER THE FIRST WORLD WAR

ABSTRACT

Trabzon and Gümüşhane were occupied by the Russian Army during the First World War. Thousands of Muslims were forced to leave Gümüşhane. Due to the Bolshevik Revolution, the Russian Army withdrew from Trabzon and Gümüşhane like rest of the Eastern Black Sea region. Both during and after the war, the Russian occupation made Gümüşhane people suffer a great deal of misery. The Ottoman government, however, could not send adequate relief for the people in the region. Thus, following the end of the War, Ottoman Red Crescent Society (Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti) dispatched relief and health missions to Trabzon, Erzincan and Erzurum. The Red Crescent Trabzon Aid

* Bu çalışma, SBB-2015-5267 nolu "Milli Mücadele Yıllarında Gümüşhane (1919-1923)" başlıklı KTUBAP desteğinde hazırlanmıştır.

** *Doç. Dr.*, KTÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, TRABZON. uucuncu@ktu.edu.tr

Mission provided vital aid between 1919 and 1921 in Trabzon province (vilayet). It also sent food, clothes and medical equipment to Gümüşhane. Even a separate health assistance mission was sent by Ottoman Red Crescent Society Headquarters to Gümüşhane. Thanks to that assistance Gümüşhane people managed to survive. This study aims to inform the reader about The Red Crescent Mission to Gümüşhane in providing food, clothes and medical equipment.

Keywords: The Ottoman Red Crescent Society, the American Near-East Relief, Immigrants, Trabzon Gümüşhane.

Giriş

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Gümüşhane, Trabzon Vilayetine bağlı idi.¹ Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesi Gümüşhane'yi de doğrudan etkilemişti. Ruslar, 18 Nisan 1916'da Trabzon'u işgal edince² Gümüşhane'de en önemli sorun açlık ve sefalet olmuştu. Torul Kaymakamının 30 Mayıs 1916'da Gümüşhane Mutasarrıflığına çektiği telgrafa göre Torul'da erkeklerin bir kısmı Rusya, Adana ve Canik gibi yerlerde amellelikle uğraşmaktaydı. Diğerleri ise askerlik görevi için silâh altına alınmışlardı. Torul'da köylerde kalanlar ise kadın ve ihtiyaçlardan ibaretti. Bunlar, şimdiye kadar malını mülkünü satarak geçinebilmişlerdi. O gün itibariyle satacak malları kalmamıştı. Torul'da fakirlik ve sefalet had safhaya ulaşmıştı. Öyle ki Torul'a üç saat mesafede bulunan Herek adlı köyde iki kadın, Fıfıra'da ise bir çocuk açlıktan ölmüştü. Açlık ve sefalet sadece Torul'da değil Gümüşhane'nin tamamına hâkim olmuştu.³

Ruslar, 18 Nisan 1916 tarihinde Trabzon'u işgal ettikten⁴ bir süre sonra, 19 Temmuz 1916 tarihinde Gümüşhane ve çevresini işgal etmişlerdi.⁵ Savaştan zaten olumsuz etkilenmiş olan Gümüşhane halkı bir de Rus işgaline maruz kalmıştı. İşgal nedeniyle birçok kişi muhacir olarak işgalin yaşanmadığı illere doğru göç etmişti.⁶ Rus işgalinin özellikle ilk yılında Gümüşhane'de büyük bir kıtlık yaşanmıştı.⁷ Ruslar ülkelerinde çıkan Bolşevik İhtilali nedeniyle 18 Aralık 1917'de Erzincan Mütarekesi'ni yapmak zorunda kalmışlar⁸ ve 19 aylık işgalden sonra Gümüşhane'den çekilmişlerdi. Bununla beraber Ermeniler antlaşmayı kabul etmemiş, 60 kişilik bir Ermeni kafilesi Trabzon'dan Gümüşhane'ye hareket ederek Torul çarşısını yakmıştı. Gümüşhane'de

¹ Kamil Erdeha, *Milli Mücadele'de Vilâyetler ve Valiler*, İstanbul 1993, s. 175.

² Mahmut Goloğlu, *Trabzon Tarihi Fetihden Kuruluşa Kadar*, Trabzon 2000, s. 175.

³ BOA, DH. İUM. 98-3/1-49, lef. 3-4.

⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Veysel Usta (Ed.), *Doğu Karadeniz'de Rus İşgali ve Muhacirlik*, Trabzon 2016.

⁵ Sabri Özcan San, *Rusların Gümüşhane İlini İşgali*, İstanbul 2003, s. 28; *Cumhuriyet'in 75.Yılında Gümüşhane*, Gümüşhane 1999, s. 50.

⁶ M.Fahrettin Kırzioğlu, *Bütünüyle Erzurum Kongresi*, C: 3, Ankara 1993, s. 214.

⁷ San, *Rusların Gümüşhane İlini İşgali*, s. 60.

⁸ Mesut Çapa, "Trabzon'da Rus İşgali ve Sonuçları", *Türk Kültürü*, S: 433, Mayıs 1999, s. 272.

Değirmenbahçesi Köprüsü'nde Yeşildereli Civan Osman'ı, Rüfeneli Mehmet Bozkır'ı, Kürdaloğlu'ndan Recep'i ve bir çocuğu öldürmüşlerdi. Ermeni kafilesi Bayburt'a giderek oradaki çete lideri Arşak'ın komutasında mezalime devam etmişti. Bu tür girişimlere fırsat vermemek için Türk ordusu kısa zaman içerisinde Gümüşhane'ye gelmişti. Torul 14 Şubat, Gümüşhane 15 Şubat, Kelkit 17 Şubat 1918'de işgalden kurtarılmıştı.⁹ Türk ordusu 24 Şubat 1918'de Trabzon'a girmişti.¹⁰ Böylece Gümüşhane sancağı ve bağlı bulunduğu vilayet merkezi tekrar sahibine, Türk yönetimine kavuşmuştu. Ancak açlık ve sefalet sona ermediği gibi artarak devam etmişti. Ahmet Refik, kurtuluştan hemen sonra, 25 Nisan 1918'de Torul'dan geçerken kazanın durumunu şöyle anlatmıştı:¹¹

“Yol döne döne iniyor. Bütün köyler harap. Halk vatanlarını, evlerini, ata ocaklarını bırakmışlar, kimbilir nerelere gitmişler, nerelerde ölmüşler! Bu güzel Anadolu böyle miydi? Bir zamanlar bu ocaklardan dumanlar tüten bu ovalarda sürüler otlar, bu evlerde mutlu aileler kanaatle, fakat saadette yaşarlardı. Şimdi her köşe bir mezar, her yer harabebzâr. Ardasa'ya geldiğimiz zaman harabeden başka bir şey görünmüyordu. Ortalık karardı. Güneşsiz, grupsuz donuk ve soğuk bir akşam. Rusların tahribatından, Ermenilerin zulmünden insan dehşete kapılıyor. İnsan bir sokak feneri direği görse, darağacı zannediyor. Ardasa harap, caminin içi, mezarlık tamamen perişan, cami ile medrese ahıra çevrilmiş. Mezarlığın bir kısmına ise kahvehane yapılmış. Sokaklar mermi kovanlarıyla dolu... Dükkanlar arasındaki yol muhacir arabalarıyla dolu. Akşam, karanlık gittikçe artıyor, uzak bayırlardan araba sedâları geliyor.”

Ahmet Refik'in de belirttiği gibi kurtuluştan sonra çok sayıda muhacir Gümüşhane'ye dönmeye başlamıştı.¹² İşgal sırasında Gümüşhane halkı zaten büyük bir açlık ve sefalet yaşamıştı. Buna ilave olarak memleketlerine dönmeye başlayan binlerce muhacir de Gümüşhane'deki sefaletin artmasına neden olmuştu. Muhacirlerin birçoğunun köyleri, evleri, tarlaları savaş nedeniyle harabeye dönmüştü. Devlet, Birinci Dünya Savaşı sürerken onlara gereken yardımı gönderememişti. Muhacirlerden açlık ve sefalet nedeniyle ölenler olmuştu.¹³ Hükümet yetersiz de olsa Gümüşhane'ye bir miktar yardım gönderebilmişti.¹⁴ Bununla beraber Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nı kaybetme sürecine girmesi, Gümüşhane ve çevresine yapılan yardımları olumsuz etkilemişti. Savaştan mağlup çıkılması, ardından imzalanan Mondros Mütarekesi durumu daha da kötüleştirmişti. İtilaf kuvvetleri Mütareke'nin 7. maddesi gereği ülkenin birçok yerini işgal etmişti. Devletin hükmü,

⁹ *Cumhuriyet'in 75.Yılında Gümüşhane*, s. 50; San, *Rusların Gümüşhane İlini İşgali*, s. 29, 61.

¹⁰ Goloğlu, *a.g.e.*, s. 180.

¹¹ Ahmet Refik, *Kafkas Yollarında İki Komite İki Kitâ*, İstanbul 1998, s. 43, 45.

¹² Kırzioğlu, *a.g.e.*, C: 3, s. 214.

¹³ Uğur Üçüncü, *İkinci Dönem TBMM'de Bir Muhafifin Portresi Kadirbeyzade Zeki Bey*, Konya 2011, s. 25.

¹⁴ *BOA, DH. İUM*. 111/17, lef. 1-2.

Gümüşhane'nin de içinde bulunduğu Doğu Anadolu'da sembolik hale gelmişti. Bu durum Gümüşhane ve çevresindeki açlık, sefalet ve asayişsizliği artırmıştı. Kadirbeyzade Zeki Bey'in belirttiğine göre Gümüşhane'de fırınlar birden bire kapanmıştı. Beş altı ay önce kıyyesi 10 kuruş olan “*harika ekmeklerin*” yerine kıyyesi 120 kuruş olan darı ve karışık tohumdan yapılmış ekmekler dahi bulunamaz olmuştu. Şiddetli kış, açlık ve sefaleti iyice artırmıştı. O kadar ki Gümüşhane'de açlıktan ölenlerin sayısı 25'e çıkmıştı. Gümüşhane'ye bağlı yerlerdeki sefalet ise çok daha fazlaydı. Nitekim Gümüşhane'ye dönmüş bazı muhacir aileler, açlık ve sefalet nedeniyle yeniden hicrete başlamışlardı.¹⁵

Osmanlı hükümetinin Gümüşhane ve çevresindeki açlık, hastalık, sefalet karşısında aciz kalması üzerine Hilal-i Ahmer genel merkezi devreye girmişti. Bölgeye gönderdiği Yardım Heyeti, perişan Gümüşhanelilere, hayatta kalma umudu olmuştu.

1-Hilal-i Ahmer Trabzon Birinci Yardım Heyetinin Kuruluşu ve Bölgeye Gönderilmesi

Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesiyle birlikte ülkenin önemli bir kısmı, savaşın yıkıntılarına ve düşmanların mezalimine maruz kalmıştı. Yüzbinlerce insan, yaşamlarını sürdürecektir imkanlardan yoksun kalmıştı. Resmi makamlarca bildirilen bu durum, Hilal-i Ahmer temsilcilerinin incelemeleriyle de teyit edilmişti. Cemiyetin imkânlarının sınırlı olduğunu dikkate alan Osmanlı Hilal-i Ahmer genel merkezi öncelikle, savaşın tahribatından en fazla etkilenen doğu vilayetleri halkına yardım kararı almıştı. Zira o civardaki halkın büyük çoğunluğu Rus işgali nedeniyle yurtlarını terk ederek perişan bir şekilde başka vilayetlere iltica etmişti. Rusların çekilmesiyle memleketlerine dönen bölge halkı açlık, bakımsızlık, salgın hastalıklar nedeniyle adeta hayatta kalma savaşı veriyordu.¹⁶ Bu bağlamda Hilal-i Ahmer genel merkezi, Erzurum ve Trabzon Vilayetleriyle Erzincan Sancağına birer Yardım Heyeti göndermeye karar vermişti.¹⁷ Her bir heyet, bir başkanın maiyetinde, bir idare memuru, iki doktor, bir kâtip, iki hasta bakıcısı ve altı hademeden oluşmuştu. Heyetlerin hizmet süresi başlangıçta dört ayla sınırlandırılmıştı. Heyetler yanlarında mısır, buğday, un, mercimek gibi 700 ton hububat, 4500 sandık süt tozu, 10 ton şeker; 10.000 çift çarık, 100.000 çift çorap, 100.000 metre basma ve Amerikan bezinden yapılmış 100.000 don, 100.000 gömlek ve yeterli miktarda kinin ve ilaç almışlardı. Trabzon, Erzincan ve Elazığ Heyetleri 25 Haziran 1919'da, Erzurum Heyeti ise 30 Haziran 1919'da Trabzon'a gitmek üzere İstanbul'dan ayrılmışlardı.¹⁸

¹⁵ Üçüncü, *a.g.e.*, s. 25.

¹⁶ *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilal-i Ahmer İcraat Raporları 1914-1918*, Ankara (t.y.), s.126.

¹⁷ *Kızılay Arşivi*, 849/5.

¹⁸ Mesut Çapa, *Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti 1914-1925*, Ankara 2010, s. 136; “Muavenet Heyetleri”, *Vakit*, 27 Haziran 1335/27 Haziran 1919, No: 599, s.1.

27 Haziran 1919 tarihli *Vakit* gazetesine göre Trabzon, Erzincan ve Erzurum'a gönderilmesi kararlaştırılan üç yardım heyetinden ilk ikisi dün Seyrüseferin İdaresinin Ümit Vapuru'yla ve birçok kişinin uğurlamasıyla Trabzon'a hareket etmişti. Hilal-i Ahmer Trabzon Birinci Yardım Heyeti, Darülfünun muallimlerinden Yusuf Behçet Bey'in¹⁹ başkanlığında oluşturulmuştur. Heyet, Gümüşhane'nin de içinde bulunduğu Trabzon Vilayeti ile komşu vilayetlerde dolaşacak, ırk, din ve mezhep ayrımı yapmaksızın bütün muhtaçlara yiyecek, çamaşır, ayakkabı ve ilaç dağıtacaktır. İkinci Heyet ise Hilal-i Ahmer Tahrirat Kâtibi Saffet Bey'in başkanlığında olup, Erzincan havalisini ve Mamura-tülaziz (Elazığ) Vilayetinin kuzey kısmını gezecek ve muhtaçlara yardım dağıtacaktır. Her iki heyet, başkanın dışında birer idare memuru, ikişer doktor, üçer hasta bakıcısı ve yeterli miktarda görevliden oluşmaktaydı. Seyahat sırasında dağıtılacak eşyanın toplam değeri iki yüz bin liraya ulaşmakta ve bu eşya 65'er sandıktan ibaretti.²⁰

Hilal-i Ahmer Trabzon Yardım Heyetinin başkanı Yusuf Behçet Bey, maiyetiyle Trabzon'a hareket ederken aynı zamanda yanında heyetin görev ve sorumluluklarını ihtiva eden bir de talimatname de taşımaktaydı.²¹ Talimatnameye göre:²²

1. Hilal-i Ahmer Trabzon Birinci Yardım Heyetinin kadrosu ve alacakları maaşları şöyle idi:

Heyetteki Görevi	Adı	Alacağı aylık maaşı
Başkan	Yusuf Behçet Bey	On bin kuruş
Doktor	Süleyman Ethem Bey	Sekiz bin kuruş
Doktor	Cemal Ömer Bey	Altı bin kuruş
İdare Mem. ve Kâtip	Hikmet Bey	Beş bin kuruş
Kâtip	Süleyman Saib Bey	Dört bin kuruş
Hasta Bakıcısı	Halit Bey	İki bin kuruş
Hasta Bakıcısı	Semih Kenan Bey	İki bin kuruş
Hademe	İsmail Bey	Maaşı derecesine göre 1000-2000 kuruş arasında olup, miktarı başkan tarafından belirlenecek.
Hademe	Ali Rıza Bey	Maaşı derecesine göre 1000-2000 kuruş arasında olup, miktarı başkan tarafından belirlenecek.
Aşçı	Şaban Bey	İki bin kuruş

¹⁹ Behçet Bey, Üniversite'de hocalık mesleğinin yanında Hilal-i Ahmer Genel Merkez Üsera Şubesi Müdürlüğünü de yürütmekteydi. *Kızılay Arşivi*, 995/12.

²⁰ "Muavenet Heyetleri", *Vakit*, 27 Haziran 1335/27 Haziran 1919, No: 599, s.1.

²¹ *Kızılay Arşivi*, 995/12.

²² *Kızılay Arşivi*, 995/11.

2. Heyetteki memur ve hizmetliler görevlerinde ve faaliyetlerinde doğrudan doğruya başkandan emir alacaklar ve kendilerine verilecek emirlere harfiyen uyacaklardır.

3. Heyet, beraberinde götürdüğü eşya, erzak ve tıbbi malzemeleri ırk, din ve mezhep ayırmaksızın muhtaç halka dağıtacaktır.

4. Yardımların dağıtımında mümkün olduğu kadar mahalli belediye veya köy heyetlerinden istifade edilecektir. Bu hususta heyetlerin seçiminde en fazla yetkiye başkan sahip olacaktır.

5. İdare memuru, para harcamalarını merkezden verilen defter ve cetvele, usulüne göre kayıt edecektir.

6. Para ve eşyanın harcanması ve dağıtılmasında Osmanlı Hilal-i Ahmer Merkez İdaresine karşı Heyet Başkanı ve İdare Memuru birlikte sorumludurlar.

7. Heyetin faaliyet alanı Trabzon Vilayeti ile Canik Sancağıdır. Bu yerler dışında ihtiyacı fazla olan civar mahallere de acil yardımda bulunacaktır.²³

8. Trabzon Vilayeti ve çevresinde aynı amaçla çalışan Amerika Yakın-doğu Yardım Kuruluşu (American Near East Relief) Heyeti ile ilişki kurup, mümkün olduğunca onunla işbirliği içinde hareket edecektir. Ayrıca ülkenin durumu ve ihtiyaçları hakkında Amerikan Heyetine yeterli bilgi verecektir.

9. Heyet, Trabzon'a ulaştığında mahalli durum hakkında süratle incelemelerde bulunacaktır. Beraberinde götürülen eşya ve malzemenin bölge halkının ihtiyaçlarına yüzde kaç oranında fayda sağlayacağı hakkındaki kanaat, acilen genelm bildirilecektir.

10. Trabzon Yardım Heyeti, faaliyetleri hakkında telgraf merkezi bulunan yerlerden Osmanlı Hilal-i Ahmer genel merkezine bilgi verecektir.

11. Nakliye araçlarının tedarikinde hükümet görevlileri, mülkiye memurları, askeriye, eşraf ve diğer mahalli ileri gelenlerden istifade edecektir.

12. Güzergâhındaki iktisadi, zirai durum ve halkın ihtiyacı hakkında incelemelerde bulunup adı bu hususları ayrıntılı raporlarla genel merkeze bildirecektir.

13. Talimatname hükümlerinin uygulanmasından heyet başkanı sorumlu olacaktır.²⁴

16 Temmuz 1919 tarihli *Vakit* gazetesinin Trabzon'daki gazetelere atfen verdiği habere göre Trabzon ve Erzincan Heyetleri Trabzon'a ulaşmış, heyettekiler parlak bir şekilde karşılanmıştı. Savaş yıllarında birçok felaket yaşayan, istilalara, bombardımanlara maruz kalan Trabzon halkı Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından itibaren geçen süre zarfında hiçbir yerden yardım görmemişti. Tam da ümidini yitirmiş, sefaletle uğramışken Hilal-i

²³ *Kızılay Arşivi*, 995/11.

²⁴ *Kızılay Arşivi*, 995/11, lef.1.

Ahmer'in çok miktarda yiyecek, eşya, ilaç vesaire ile birlikte gönderdiği heyet, Gümüşhane'nin de içinde olduğu Trabzon Vilayeti halkı üzerinde büyük sevinç uyandırmıştı. Trabzon'a ulaşan iki heyetten Hilal-i Ahmer Trabzon Birinci Yardım Heyeti, kendilerine tahsis edilen Numune Mektebi'nde yerleşerek faaliyetlerine başlamıştı. İkinci heyet ise Erzincan'a hareket etmişti.²⁵

2-Trabzon Yardım Heyetinin Gümüşhaneli Muhacir ve Muhtaçlara Yardımları

Gümüşhanelilerin önemli bir kısmı Rus işgali sırasında Trabzon'a gelmiş, ancak bunların büyük çoğunluğu Trabzon'un işgali sırasında yeniden sahil boyunca muhacirliğe çıkmıştı. Bu muhacir kitlesi kurtuluştan sonra yeniden perişan bir şekilde Trabzon'a dönmüştü. Bir kısmı Gümüşhane'ye gitmişken pek çoğu hayatta kalabilme adına Trabzon'da kalmayı tercih etmişti. Çünkü Gümüşhane savaşın ve işgalin getirdiği büyük bir yıkıma maruz kalmıştı. Gümüşhane'ye dönen bazı muhacirler de Yardım Heyetinin gönderildiğini duyunca hayatlarını daha kolay idame edebileceklerine inandıkları Trabzon'a gelmişti.

Trabzon Yardım Heyeti, Trabzon'a ulaştıktan hemen sonra, Temmuzun ilk günlerinde İstanbul'a gönderdiği birinci raporunda, başta Gümüşhaneliler olmak üzere mültecilerin durumuna dair gözlemlerini aktarmıştı. Rapora göre, Trabzon Vilayetinde Amerika Yakınoğu Yardım Heyetinden ve Yunan Kızılhaç'ından yardım alan Hristiyanların durumu iyi iken, çoğunluğu Gümüşhane ve Bayburt taraflarından Trabzon'a gelen binlerce Müslüman aç sefil bir şekilde sokaklarda yatıp kalkmaktadır. Memleketlerinde başlarını sokacak evlerden mahrum olan zavallı insanlar Trabzon Vilayetine akın ederek gümrükten nakledilen hububattan yerlere düşen taneleri toplayıp gübrelerin içinden ayırdıkları arparaları yiyerek hayatta kalabilmekteydiler. Gümüşhane ve çevresinden Trabzon'a gelmiş bu zavallı insanların bir diğer gıdası da "*Domuz Lahanası*" adıyla anılan bir bitkiydi. Bu bitkiyi hamur haline getirip pişirerek yiyor ve bu şekilde karınlarını doyuruyorlardı. Ancak bu bitki zararlı madde içerdiğinden yiyenleri 24 saat baygın halde bırakıyordu. Sıhhiye Müdürü, mülteciler tarafından yoğun şekilde tüketildiği için birçok yerde bu bitkiden tek kök kalmadığını belirtmişti.

Muhacirler İdaresi, dört tarafı açık bir hal üstünde yaşayan neredeyse tamamen çıplak kadın ve çocukların çoğunluğunu oluşturduğu 500 civarındaki insana, kişi başına günlük 200 gram mısır ekmeği dağıtıyordu. Bu insanlar ancak bu ekmek sayesinde hayatta kalabilmişlerdi. Çalılıklar arasında ve hendekler içerisinde barınmak zorunda kalan birçok kadın ise fuşun ve frenginin yayılmasına neden oluyordu. Vilayette, Belediyenin Memleket

²⁵ "Trabzon Havalisinde Sefâlet", *Vakit*, 16 Temmuz 1335/16 Temmuz 1919, No: 616, s.1.

Hastanesi olup, bir koğuşu frengililere ayrılmıştı. Yunan Kızıllaç'ı da Trabzon'da 80 yataklık hastane açmış ve orada Hristiyanlar ücretsiz tedavi ediliyordu. Ayrıca bir de poliklinikleri vardır. Hristiyan hastalar poliklinikte muayene olabiliyor ve ücretsiz ilaç alabiliyorlardı.²⁶

Heyet Başkanı Behçet Bey, raporunda gerek Amerikan Yakınoğu Yardım Heyeti, gerekse Yunan Kızıllaç'ı tarafından sadece Hristiyan halka yardımlar yapıldığını tespit etmişti. İleri gelenlerin ve valiliğin desteğiyle Trabzon'da acilen şu faaliyetlere başlayacağını bildirmişti: Yardıma muhtaçlardan başvuran hastaları muayene edecek ve onların ilaçlarını ücretsiz almalarını sağlayacak bir poliklinik ve Yunan Kızıllaç'ının hastanesine karşılık hiç olmazsa 25-30 yataklık bir hastane açılması kararlaştırılmıştı. Ayrıca 500 kişinin işesi için bir aşhane de tesis edilecekti. Bu doğrultuda hemen harekete geçilmiş ve Trabzon'un en güzel binalarından biri olan Darulmuallimin binası poliklinik için tahsis edildiği gibi Memleket Hastanesi'nin de yeniden canlandırılması planlanmıştı. Açılacak 500 kişilik aşhanenin ise üç ay sonra Trabzon'un ileri gelenlerine teslim edilmesi ve bundan sonra giderlerinin Trabzon'un zenginleri tarafından karşılanması da alınan kararlar arasındaydı.²⁷

Raporda, vilayette bulunan birçok köylünün memleketlerine dönebilecekleri umudu da paylaşılmış, vilayette sefaletin en fazla yaşandığı yerin Gümüşhane olduğu belirtilmişti.²⁸

“Haber aldığımızı göre sefaletin en şiddetli hüküm sürdüğü yer Gümüşhane ve civarıdır. Ahali buralarda meskenden ve gıdadan tamamen mahrumdur. Amerikalılar o havalide yaptıkları seyahatten avdetlerinde yersiz yurtsuz otuz bin kadar insana tesadüf ettiklerini ve bunların kâmilin iskelet halinde olduklarını, gözlerinin açılıp kapanmasından başka bir eser-i hayat göstermediklerini valiye anlatmıştır.”

Raporda, Trabzon'un Gümüşhane'ye yakın olmasının sevkiyatı kolaylaştıracağı belirtilmekle birlikte mevcut eşya ve erzakın bölgeye yapılacak geniş ölçekli yardım için yeterli olmadığı vurgulanmış; Trabzon Hilal-i Ahmer Yardım Heyetine tahsis edilen erzak ve eşyanın kalan kısmının acilen gönderilmesi istenmişti.²⁹

Heyet, bir sonraki raporunda Trabzon şehriyle Gümüşhane ve çevresinde faaliyetlere başlandığını belirtmişti. Trabzon Heyeti, öncelikle Trabzon Darüleytamına altı aylık erzak, çamaşır ve ilaç vermiş; kapanmak üzere olan Memleket Hastanesi'ne de gerekli yardımda bulunmuştu. 50-100 kadar hastayı ücretsiz muayene etmek ve hastalara ücretsiz ilaç dağıtmak için bir poliklinik açmış ve 1000 kişilik aşhane tesis etmiştir. Ayrıca civardaki 10 kadar

²⁶ *Kızılay Arşivi*, 995/27, lef.3; Rapor merkezinde hazırlanan haber için bkz. “Trabzon Havalisinde Sefalet”, *Vakit*, 16 Temmuz 1335/16 Temmuz 1919, No: 616, s.1.

²⁷ *Kızılay Arşivi*, 995/27, lef.3.

²⁸ *Kızılay Arşivi*, 995/27, lef.4.

²⁹ *Kızılay Arşivi*, 995/27, lef.4.

Hristiyan ve Müslüman köyüne de yardımda bulunmuştu. Heyetin sarf ettiği yardımlardan, İstanbul'dan beraberlerinde getirdikleri 50 ton erzak, çamaşır ve ilacın dışındakiler mahallinden satın almıştı. Hâlihazırda heyetin aylık masrafı 5 bin lira civarındaydı.³⁰ Heyet, Trabzon'da bulunan Gümüşhaneli muhtaçlara da gıda, giysi, barınma ve sağlık yardımında bulunmuştu. Hatta resmen göçmen sayılmamakla birlikte Mondros Mütarekesi'nden sonra geçimlerini sağlayabilmek için Kelkit ve Şiran'dan Trabzon'a iltica eden ve viranelerde barınmaya mecbur kalan perişan haldeki Gümüşhanelilere de elbise ve yiyecek vererek onların Gümüşhane'ye sevk edilmelerini sağlamıştı. Öte yandan polis aracılığıyla sokaklardan toplanan 100 kişi de Hilal-i Ahmer Trabzon Heyeti tarafından fındık toplama ve diğer hizmetçilik işlerinde istihdam edilmişlerdi.³¹

3-Trabzon Yardım Heyeti Başkanı Behçet Bey'in Gümüşhane Temasları ve Yardımları

Trabzon Hilal-i Ahmer Yardım Heyeti, Gümüşhane halkına yardım için gerekli faaliyetlere başlamıştı. Behçet Bey, bir hastane ve poliklinik tesis etmek amacıyla Gümüşhane'ye ve oradan Erzurum'dan erzak getirmek ve Dağıtım Komisyonu temsilcisi Doktor İbrahim Halil Bey'le görüşmek üzere Bayburt'a kadar seyahat etmeye karar vermişti.³² 17 Temmuz 1919'da Hilal-i Ahmer genel merkezine gönderdiği yazıda, birkaç güne kadar yardıma en fazla ihtiyaç duyulan Gümüşhane'ye hareket edeceğini bildirmişti.³³ Buna rağmen Behçet Bey'in hareketi ancak Ağustosun ilk günlerinde gerçekleşebilmiştir. Nitekim 4 Ağustos'ta genel merkeze çektiği telgrafta Doktor Cemal ve Hasta Bakıcısı Semih Bey ile yarın sabah Gümüşhane'ye hareket edeceğini bildirmişti.³⁴ Hikmet Bey'in ise Giresun ve Ordu civarındaki muhtaçlara yardım dağıtımını bitirdikten sonra Gümüşhane'ye geleceğini belirtmişti.³⁵ Cemal ve Semih Beyler 5 Ağustos'ta Gümüşhane'ye hareket etmişlerdi. Behçet Bey, 8 Ağustos'ta Trabzon Hilal-i Ahmer Yardım Heyetine çektiği telgrafta Gümüşhane'ye salimen geldiklerini³⁶ ve birkaç güne kadar Kelkit ve Şiran'a gideceklerini bildirmişti.³⁷ Behçet Bey ve beraberindekiler Gümüşhane'de yardım faaliyetlerini ve temaslarını sürdürürken kazalarda da salgın hastalıklarla mücadele edilmekteydi. Bu mücadelede eksikliği fazlasıyla görülen ilaçlar Trabzon Hilal-i Ahmer Yardım Heyetinden temin edilmeye

³⁰ *Kızılay Arşivi*, 849/5.

³¹ Çapa, *Kızılay*, s. 138; Seçil Karal Akgün, Murat Uluğtekin, *Hilal-i Ahmerden Kızılaya*, Ankara 2002, s. 255; Hilal-i Ahmer İcraat Raporları, s. 129.

³² *Kızılay Arşivi*, 995/75, lef.1.

³³ *Kızılay Arşivi*, 995/42, lef.2.

³⁴ *Kızılay Arşivi*, 995/1; *Kızılay Arşivi*, 995/69.

³⁵ *Kızılay Arşivi*, 995/32, lef.1.

³⁶ *Kızılay Arşivi*, 995/76, lef.6.

³⁷ *Kızılay Arşivi*, 995/71.

çalışılmıştı. Örneğin Şiran Kaymakamlığı 4 Ağustos 1919'da Trabzon Hilal-i Ahmer Yardım Heyeti Başkanlığına çektiği telgrafta 6 kilo İngiliz tuzu, 2 kilo Hint yağı, 2 kilo sülfat istemişti. Trabzon Yardım Heyeti Kâtibi Süleyman Bey, Gümüşhane'de bulunan Hilal-i Ahmer Yardım Heyeti Başkanlığına 9 Ağustos'ta durumu bildirmişti.³⁸

Behçet Bey, Gümüşhane'deki temaslarının dışında Şiran ve Kelkit gibi kazalarda 6 gün kalmayı planlamıştı. 9 Ağustos 1919'da Trabzon Hilal-i Ahmer Yardım Heyetine gönderdiği telgrafta Köse'de bir, Kelkit'te üç, Şiran'da iki gün kaldıktan sonra Trabzon'a döneceğini, Gümüşhane'de geçirdiği günlerin yevmiesinin işletilmesini istemişti. Öte yandan telgraftan anlaşıldığına göre Behçet Bey, Gümüşhane'deki incelemelerinde binek hayvanını kaçırmıştı. Perşembe sabahı Gümüşhane'de olmak şartıyla ve günlüğü sekiz lirayı aşmamak üzere Trabzon'dan Gümüşhane'ye üç yevmiye ile iyi bir fayton bulunarak gönderilmesini rica etmişti.³⁹ Bunun üzerine Trabzon Yardım Heyeti Kâtibi Süleyman Bey binek hayvanı tedarik etmişti. 11 Ağustos 1919'da Gümüşhane'de Behçet Bey'e çektiği telgrafta bir fayton kiralanarak sabah yola çıkarıldığını, ancak faytonun Çarşamba günü Gümüşhane'de olacağını belirtmişti. Telgrafta ayrıca faytoncuya Gümüşhane'ye gidiş dönüş için altmış lira ve Gümüşhane'de kalacağı her gün için altı lira ödeneceğini belirtmişti. Gümüşhane'ye gelmesi beklenen Trabzon Yardım Heyeti Idare Memuru ve Kâtibi Hikmet Bey'in ise Giresun'a dönerek Keşap, Espiye ve Tirebolu yoluyla hareket ettiğini bildirmişti.⁴⁰ Behçet Bey, aynı gün Gümüşhane'den verdiği cevapta, ertesi sabah Köse, Kelkit ve Şiran'a doğru hareket edeceklerini, Hikmet Bey'in ise gelmesine gerek kalmadığını belirtmişti. Gümüşhane'de programını değiştirerek kalacağı gün sayısını artırmış ve ancak 12 gün sonra Trabzon'a dönebileceklerini belirtmişti.⁴¹

Heyet, Gümüşhane'deki incelemelerinden sonra 12 Ağustos'ta Kelkit'e gitmişti.⁴² Behçet Bey, Kelkit'te iken 13 Ağustos 1919'da Hilal-i Ahmer İkinci Başkanı Hamit Bey'den bir telgraf almıştı. Hamit Bey sözkonusu telgrafta, incelemelerde bulunmak üzere Kont Sefanin'in Trabzon'a geleceğini belirterek ondan Gümüşhane'deki görevini heyetten birine bırakarak acilen Trabzon'a dönmesini istemişti.⁴³ Behçet Bey, emir üzerine Gümüşhane'deki faaliyetlerine son vermişti. Behçet Bey 15 Ağustos'ta Kelkit'ten genel merkeze çektiği telgrafta yarın Trabzon'a hareket edeceğini, ancak Salı sabahı ulaşabileceğini ümit ettiğini bildirmişti.⁴⁴ Trabzon'a hareket etmek için

³⁸ *Kızılay Arşivi*, 995/73.

³⁹ *Kızılay Arşivi*, 995/76, lef.5.

⁴⁰ *Kızılay Arşivi*, 995/74; *Kızılay Arşivi*, 995/76.4.

⁴¹ *Kızılay Arşivi*, 995/76, lef.1.

⁴² *Kızılay Arşivi*, 995/74, lef.1; *Kızılay Arşivi*, 995/39; *Kızılay Arşivi*, 995/76.

⁴³ *Kızılay Arşivi*, 995/74, lef.2.

⁴⁴ *Kızılay Arşivi*, 995/78.

Kelkit'ten Gümüşhane'ye dönmüş, aynı gün Gümüşhane'den çektiği telgrafta Köse'ye, Kelkit'e ve Şiran'a ait eşyanın tamamen sevk edildiğini ve bunların dağıtımını yapmak için yarın belirtilen yerlere hareket edileceğini haber vermişti.⁴⁵ Gümüşhane'deki faaliyetlerini devrederek 16 Ağustos sabahı yola çıkmış 18 Ağustos'ta Trabzon'a ulaşmıştı.⁴⁶

Behçet Bey, Trabzon'a döndüğünde Gümüşhane ve çevresine ait incelemeleri ve ihtiyaç sahiplerine yapılan dağıtıma dair bilgi ve gözlemlerini içeren 4 numaralı raporu 3 Eylül 1919'da Hilal-i Ahmer genel merkezine göndermişti. Rapora göre;⁴⁷ yol üzerinde tesadüf edilen kaza ve köylerdeki sefalet eskisi kadar değilse de halen devam etmektedir. Daha önce yapılan yardımlar Gümüşhaneli muhtaçların çok azını geçici bir süreliğine idare etmişse de şimdi onların yine açlığa mahkûm olduğu belirtilmiştir. Gümüşhaneli muhtaçlar Hilal-i Ahmerin yanı sıra Amerikalıların vaat ettiği yardımları beklemektedirler. Oysaki hükümetin verdiği ve Amerikalıların dağıtacağı erzağın kişi başına 9-12 kilo olduğu düşünülürse Gümüşhane'deki muhtaç halkın yakında ellerine geçeceğini tahmin ettikleri erzakla kışı geçirmeleri oldukça zordur. Öte yandan hükümet, köylerde yardıma ihtiyacı olmadığı düşünülen kişilerin evlerinde veya tarlalarında bulunan ve kendilerinin yanı sıra ancak iki üç kişiye yetebilecek erzakı da aşar vergisi olarak toplamaktadır. Bu nedenle gerçekte muhtaç durumda olan bu kişiler Hilal-i Ahmer Yardım Heyetinin dağıttığı erzağı da hükümete aşar diye vermeye mecbur kalmaktadır.

Behçet Bey, zaten zor durumda olan Gümüşhane'deki "*insan iskeletlerinin*" aşar vergisiyle adeta o kış ölüme mahkûm edildiklerini savunmuştu. Gümüşhane halkının en azından o yıl aşardan istisna tutulması hususunda gerekli makamlar nezdinde girişimde bulunulmasını istemişti. Öte yandan Maçka, Torul ve Gümüşhane'nin büyük bir kısmının dağlarla kaplı olması ve arazinin hububat tarımına uygun olmaması nedeniyle halkın eskiden beri hayvancılıkla ve nakliyecilikle geçimlerini sağladıklarını belirtmişti. Kaldı ki pek yakında yolların karlarla kapanacağını belirterek yöre halkının geçimlerini sağlamaktan mahrum kalacaklarını ve durumlarının çok daha kötüleşeceğini ifade etmişti.⁴⁸

Behçet Bey, yardım için Gümüşhane'de bulunan Amerikalıların faaliyetlerine de değinerek yardımları adaletli dağıtmadıklarını savunmuştu. Ona göre Amerikalılar, Hristiyanları Müslümanlara tercih etmektedirler.⁴⁹ Gümüşhane'de bu durmun en belirgin kanıtı olarak da içerisinde 15 kadın bulunan manastıra bir defada beş ton erzak yardımında bulunulmasına rağmen yakın-

⁴⁵ Kızılay Arşivi, 996/14.

⁴⁶ Kızılay Arşivi, 995/80.

⁴⁷ Kızılay Arşivi, 995/85; Kızılay Arşivi, 995/3.

⁴⁸ Kızılay Arşivi, 995/75.

⁴⁹ Kızılay Arşivi, 995/75.

daki bir Müslüman köyünde kişi başına ancak dokuz kilo erzak dağıtımını yapıldığını belirtmektedir. Köylüler bu az miktardaki erzakla kışı geçirmeye mecbur bırakılmaktadır. Öte yandan Amerikalıların Gümüşhane’de dağıtmayı kararlaştırdığı erzak henüz Trabzon’a ulaşmadığı gibi ne zaman geleceği de belli değildir. Gümüşhane’deki sefaletin boyutu değerlendirildiğinde oldukça az olan erzağın yolları kar kaplamadan dağıtılacağına ihtimal vermediğini belirten Behçet Bey, kendileriyle işbirliği yapılmış olsaydı erzağı Gümüşhane’deki heyetleri vasıtasıyla şimdiye kadar rahatlıkla dağıtabileceklerini eklemiştir. Öte yandan ona göre Amerikalılar yardım dağıtma hususunda para harcamaktan kaçınmaktaydı. Nitekim nakliye ücretini bile, dağıtmak için getirdikleri erzağı satarak elde ettikleri paradan karşılama, bu durumu açıkça ortaya koymaktaydı. Zira Amerikalılar, yalnızca İstanbul’dan Gümüşhane’ye kadar nakliye ücreti veriyorlardı ki bu da yaptıkları propagandayla karşılaştırıldığında hiç nispetindeydi. Yardımları Gümüşhane’deki kazalara eşit bir şekilde ayırmadıklarından yol üzerinde bulunan kazalar, diğer kazalara giden erzaka zorla el koymaya hazırlanmaktaydı.⁵⁰

Behçet Bey, Gümüşhane’de on yataklık bir hastanenin açılacağını da bildirmiştir. Ona göre hastanenin doktoru ise Gümüşhane’de bulunan askeri birliğin tabibi olacaktır. Zira askeri birlikteki doktor, maaşına yirmi lira eklenmesi halinde hastanede görevi kabul edecektir. Behçet Bey, şimdilik hastane binasının tamiriyle meşgul olduğunu, aynı zamanda Gümüşhane’de bir de polikliniğin yapılacağını belirtmiştir.⁵¹ Gümüşhane bölgesinde tohumluk zahire meselesinin ise küçük bir şey olduğunu, zira muhtelif yerlerde ürünler tohumluğa bırakılarak arazideki çimenler kullanıldığından, tohumların İstanbul’dan gönderilmesine gerek kalmadığını, Gümüşhane çevresinden satın alınabileceğini belirtmiştir.⁵²

Raporda Bayburt’taki sefalet ve perişanlığa da dikkat çekilmiştir. Buna göre Bayburt’taki sefalet ve perişanlık, görenleri üzüntü içerisinde bırakmaktadır. Sokaklardaki insanların hali çok kötüdür. Hilal-i Ahmer Erzurum Yardım Heyeti tarafından verilen Amerikan bezleri henüz diktirilip dağıtılmadığından, muhtaçlar çarşı ortalarında adeta çırlı çıplak gezmekte ve Ruslardan kalma hurdaya çıkmış iş kamyonlarını mesken olarak kullanmaktadırlar. Neredeyse bütün köylüler, keserle mısır koçanlarının kabuklarını ve kabak çekirdeklerini kırıp öğütmekte ve hamur haline getirdikten sonra pişirip ekmek yerine yemektirler. Daha önceden topladıkları muhtelif ağaç kabuklarının kurutulmuş özlerini de hayatta kalabilmek için tüketmekteydiler.⁵³ Rus işgali sonrasında Bayburt, Ermenilerin istilasına maruz kalmıştı. Türk ordusunun yaklaşması üzerine erzak dağıtılacağı bahanesiyle

⁵⁰ *Kızılay Arşivi*, 995/75, lef.2.

⁵¹ *Kızılay Arşivi*, 995/75, lef.2.

⁵² *Kızılay Arşivi*, 995/75, lef.2.

⁵³ *Kızılay Arşivi*, 995/75, lef.1.

Bayburt'a getirilen binlerce Müslüman mağazalara doldurularak yakılmıştı. O civarda bulunan çok sayıda Müslüman yetime yardım etmek üzere bir kadın ve doktorla bir Amerikalıdan oluşan heyet Bayburt'a hareket edecektir.⁵⁴

Hilal-i Ahmer Trabzon Yardım Heyetinin Temmuz, Ağustos ve Eylül 1919 aylarına dair giderlerine bakıldığında üç ay zarfında Gümüşhane'nin de içinde bulunduğu Trabzon Vilayetinde heyetin harcadığı toplam para 6259 lira 61 kuruştur.⁵⁵ Muhacirlere, fakir fukaraya yiyecek, giyecek, sağlık yardımının yanı sıra Ağustos 1919'da Kelkit Askerlik Şubesi askerlerine 200 kuruş verilmesi dikkat çekmiştir.⁵⁶ Bu para Kelkit'te Hilal-i Ahmer yardımlarının sevk ve dağıtılmasındaki hizmetleri karşılığında askerlere verilen paradan ibaretti.⁵⁷ Behçet Bey'in genel merkeze gönderdiği 26 Ağustos 1919 tarihli telgrafta, o ana kadar dağıtılan erzak, eşya ve zahireyi içeren cetvele yer verilmişti. Behçet Bey'e göre mevcut erzak tükenmek üzeredir. Halen hiç yardım görmemiş bazı yerlerle geniş ölçüde yardıma ihtiyaç duyulan mntıklar için daha çok erzak ihtiyacı olduğundan yeniden bir miktar erzak sevk edilmelidir.⁵⁸ Listeye göre 26 Ağustos'a kadar Gümüşhane'de dağıtılan erzak ve eşya şöyle idi:⁵⁹

Gümüşhane Merkez: 3385 kıyye⁶⁰ buğday, 793 kıyye bakla, 647 kıyye mısır, 9.000 şerit patiska, 1350 adet don, 1350 adet gömlek, 91 sandık çarık, 100 adet toka, 50 deste iğne, 120 adet(okunmamaktadır).

Kelkit: 1636 kıyye buğday, 682 kıyye bakla, 716 kıyye mısır, 1260 şerit patiska, 100 adet toka, 97 deste iğne, 50 kıyye şeker, 2 kıyye sabun, 34 adet telli sandık, 22 adet ve 25 adet(okunmamaktadır).

Torul: 1250 kıyye buğday, 1250 kıyye bakla, 10,800 şerit patiska.

Memleketine dönenlere: 179 kıyye bakla, 196 şerit patiska.

Gümüşhane'ye yardımlar ilerleyen günlerde de devam etmiştir. Gümüşhane Sıhhiye Memuru Abdullah Bey, 28 Ağustos 1919'da 1309 kıyye buğday, 1229 kıyye bakla dört kalem eşyayı ve erzağı Torul'da dağıtmak üzere Hilal-i Ahmer Trabzon Yardım Heyetinden teslim almıştı.⁶¹ Gümüşhane Sıhhiye Memuru, Torul'dan 4 Eylül 1919'da Trabzon Hilal-i Ahmer Yardım Heyetine çektiği telgrafta, Torul'a getirdiği zahire ve eşyaların kayıt defteri henüz yapılmadığından dağıtımını ertelediğini ifade etmişti. Yine Kaza Kaymakamının, dağıtım için kurulmuş olan heyete itimat etmediğinden beş altı gün daha

⁵⁴ *Kızılay Arşivi*, 995/75, lef.2.

⁵⁵ *Kızılay Arşivi*, 645/208.

⁵⁶ *Kızılay Arşivi*, 645/208, lef.1.

⁵⁷ *Kızılay Arşivi*, 645/208, lef.3.

⁵⁸ *Kızılay Arşivi*, 995/87.

⁵⁹ *Kızılay Arşivi*, 995/87, lef.1.

⁶⁰ Kıyye üç çeşittir. Kıyye-i âşârî ve kıyye-i cedîde bugünkü 1 kiloya denk gelmektedir. Kıyye-i atıka ise 1282 gram ağırlığında olan 1 okkaya denk gelmektedir. Bkz. Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 1988, s. 519.

⁶¹ *Kızılay Arşivi*, 995/105.

Torul'da kalarak dağıtımın sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlayacağını belirtmiştir.⁶² Komisyon; aynı zamanda Torul Mal Müdürü de olan Torul Hilal-i Ahmer Başkanının yanısıra Torul Belediye Başkan Vekili, Torul Mesul Memuru ve Torul Belediye azalarından oluşuyordu. Torul'da iâşe ve elbiseye ihtiyaç duyanlara verilmek üzere 1309 kıyye buğday, 1229 kıyye bakla, 668 kıyye Amerikan bezi 157 adet don, 195 adet gömlek, Gümüşhane Sıhhiye Memuru Abdullah Bey ve komisyon kontrolünde fakirlere dağıtılmıştı. Abdullah Bey'in dağıtımındaki gayreti, komisyon tarafından takdire şayan bulunmuştur.⁶³

4-Trabzon Yardım Heyeti Yeni Başkanı Nihat Bey'in Gümüşhane Temasları ve Yardımları

Gümüşhane'ye yardımlar sürerken Trabzon Hilal-i Ahmer Yardım Heyeti Başkanı Behçet Bey, başka bir vazifede görevlendirildiğinden 12 Eylül'de istifa etmişti. Yerine, İzmir Hastane operatörlüğündeki görevinden istifa etmiş olan Doktor Nihat Bey tayin edilmişti.⁶⁴ Nihat Bey, 20 Eylül 1919'da Trabzon'a gelip görevi Behçet Bey'den devralmıştı. Behçet Bey, devir teslim öncesindeki görüşmelerinde özellikle Gümüşhane'deki doktor mahrumiyetini Nihat Bey'e bildirmiş, oradaki muhtaçlara tohumluk tedariki için İstanbul'da çalışacağını vaat ettikten sonra 22 Eylül'de Trabzon'dan ayrılmıştı.⁶⁵ Nihat Bey, 27 Eylül'de genel merkeze gönderdiği ilk raporunda Gümüşhane ve civarında hiçbir doktor bulunmadığını, Behçet Bey'in incelemeleri sırasında beraberinde götürdüğü Doktor Cemal Bey'in önemli ancak geçici bazı sıhhi yardımlarının olduğunu belirtmişti. Bu nedenle Doktor Cemal Bey'in maaşına zam yapılarak yeterli miktarda ilaç ve tıbbi malzeme ile yeniden Gümüşhane'de görevlendirilmesinin teklif edildiğini de ifade etmişti. Bu teklife karşın Cemal Bey'in Trabzon'a yalnız üç ay süreyle gönderildiğini ileri sürdüğünü ve kesinlikle Gümüşhane'de çalışmak niyetinde olmadığını da belirtilmişti. Nihat Bey, Gümüşhane'de bir doktorun çalışmasının bile yeterli olmadığını, birinin muayenehanede gelen hastalara bakarken diğerinin kazaları ve köyleri gezmesi gerektiğini savunmuş, bu nedenle Trabzon'da özel çalışan doktorlardan birinin para karşılığında Gümüşhane'de çalıştırılmasını teklif etmişti.⁶⁶

Öte yandan Gümüşhane'deki sağlık sıkıntılarını çözmek için Amerika Yakınoğu Yardım Kuruluşu bazı girişimlerde bulunmuştu. Trabzon Yardım Heyeti İdare Memuru ve Kâtibi Hikmet Bey, 13 Ekim 1919'da genel merkeze gönderdiği raporda, Amerikalıların Gümüşhane'de 20 yataklık bir hastane

⁶² *Kızılay Arşivi*, 995/95.

⁶³ *Kızılay Arşivi*, 995/106.

⁶⁴ *Kızılay Arşivi*, 645/179.

⁶⁵ *Kızılay Arşivi*, 995/111; *Kızılay Arşivi*, 995/114.

⁶⁶ *Kızılay Arşivi*, 995/111, lef.2.

açmak düşüncesinde olduklarını bildirmiştir. Kendisinin de onlara bir muayenehane açmak niyetinde olduğunu söylediğini ve işbirliği halinde çalışmayı teklif ettiğini bildirmiştir.⁶⁷

Gümüşhane halkının kendi iâşesini sağlamak üzere tarımsal faaliyette bulunmaları için gerekli şartlar oluşturulmaya çalışılmıştı. Bu çabanın başında tohumluk zahire gelmiştir. Hilal-i Ahmer Genel Sekreteri Adnan Bey'in, 30 Eylül 1919'da Nihat Bey'e çektiği telgrafta Kelkit ve Tirebolu muhtaçlarına dört bin liralık hububat satın alınması ve alınan hububatın sadece tohumluk için toprağa indirilmesinin sağlanmasını istemişti.⁶⁸ Behçet Bey, 4 Ekim'de İstanbul'dan "Azizim Nihat Bey" ibaresiyle başlayan yazısında ise İstanbul'a ulaştıktan sonra Gümüşhane için tohumluk tedarikinde kullanılacak para işiyle meşgul olduğunu, dört bin lira havale ettirdiğini, bu parayla satın alınacak hububat dağıtılırken özellikle Kelkit, Şiran ve Tirebolu'nun gözönünde bulundurulması gerektiğini telkin etmişti.⁶⁹ Ancak Hikmet Bey, yaptığı hesaplamalar neticesinde tohumluk zahire satın alınması için gönderilecek dört bin liranın Gümüşhane'deki muhtaçların ihtiyaçları için yeterli olmayacağı sonucuna varmıştı. Özellikle nakliye ücretlerinin çok yüksek olmasının, bu paranın yetersizliğini artırdığına inanmıştı.⁷⁰

Trabzon Hilal-i Ahmer Yardım Heyeti Başkanı Nihat Bey, başta doktor sıkıntısı olmak üzere tohumluk zahirenin dağıtılması vb. sıkıntılarını yerinde tespit etmek için Gümüşhane'ye ziyarette bulunmuştu. Torul ve Gümüşhane'deki seyahatinde bölgeyi yakından incelemiş ve 25 Ekim 1919'da tekrar Trabzon'a dönmüştü.⁷¹ 3 Kasım 1919'da genel merkeze çektiği telgrafta Gümüşhane'de bir muayenehanen açılması kararlaştırılarak önümüzdeki hafta faaliyete başlayacağını bildirmişti.⁷² Aynı gün "Muhterem Hocama" hitabıyla genel merkeze gönderdiği mektubunda ise Gümüşhane seyahatine ve poliklinik açma meselesinin ayrıntılarına yer vermişti. Seyahatten çok istifade ettiğini, elde kalan eşya ve erzağı en fazla muhtaç gördüğü kaza ve köylere göndereceğini bildirmişti. Gümüşhane'deki poliklinik için bir askeri doktor bulduğunu, maaşının ise 40 lira civarında olabileceğini zannettiğini belirtmişti. Gümüşhane'de yalnız poliklinik açmakla yetineceğini, hastane açmak için gerekli mahalli yardımları alamadığını, Gümüşhane'nin de merkezden uzak olmasının suüstimalle sebebiyet vereceğini, Hilal-i Ahmer Yardım Heyetinin

⁶⁷ Kızılay Arşivi, 995/119, lef.1.

⁶⁸ Kızılay Arşivi, 995/113.

⁶⁹ Kızılay Arşivi, 995/114; İlginçtir bu yazışmadan Behçet Bey'in borcuna ne kadar sadık biri olduğu da anlaşılmaktadır. Zira Nihat Bey'e hitaben şu ifadede bulunmuştu: "Bana bal gönderen Gümüşhane'deki Sıhhiye Memuru Abdullah Efendi'ye parayı şayet göndermedi iseniz bendeniz göndereyim. Gönderdi iseniz size takdim ederim." Bkz. Kızılay Arşivi, 995/114; Kızılay Arşivi, 995/114, lef.1.

⁷⁰ Kızılay Arşivi, 995/119, lef.1.

⁷¹ Kızılay Arşivi, 995/122; Kızılay Arşivi, 645/250, lef.1.

⁷² Kızılay Arşivi, 995/129.

dönmesiyle hastanenin hemen kapanacağını ifade etmişti. Orada az miktarda para alacak askeri doktor ile ancak polikliniği idare ettirebileceğini belirtmişti.⁷³ Nihat Bey, Hilal-i Ahmer Cemiyeti merkezine gönderdiği 3 Ocak 1920 tarihli yazıda muayenehanenin açıldığını⁷⁴ ve geçici bir süreyle burada Doktor Cemal Bey'in görevlendirileceğini ifade etmişti. Fakat o da kısa süre sonra istifa etmiş⁷⁵ ve Trabzon'a dönmüştü.

5-Trabzon Yardım Heyetinin Kapatılarak Gümüşhane'ye Gönderilmesi Meselesi ve İtirazlar

Nihat Bey'in başkanlığa getirilmesinden sonra Gümüşhane'ye yapılan yardımlar azalmıştı. Buna karşın Trabzon'da yoğun bir yardım faaliyeti icra edilmişti. Trabzon'daki muhacirlerin, muhtaç halkın işlerinin karşılanması için aşhaneler açılmış, yiyecek, giyecek, ilaç dağıtılmış, hastalar için muayenehaneler kurulmuş, Memleket Hastanesi'ne yardımlar yapılmıştı. Trabzon'daki bu yardım ve çalışmalar halkın durumunu önemli ölçüde düzeltmişti. Hiç şüphesiz Trabzon'da yardım yapılan bu muhtaçlar arasında önemli sayıda Gümüşhaneli muhacirler ve muhtaçlar da vardı. Bununla beraber Gümüşhane ve çevresindeki yardımlar kısmi ve geçici olduğu için sefalet devam etmişti. Bir de kış mevsiminin gelmesi, halkın durumunu daha vahim duruma düşürmüştü. Gümüşhane'den yardım yapılması yönündeki ısrarlı talepler Hilal-i Ahmer genel merkezine ulaşmıştı. Örneğin Şiran Belediye Başkanı, 17 Ocak 1920'de Hilal-i Ahmer Cemiyeti genel merkezine bir mektup göndermişti. Mektubunda Şiran muhacirlerinin kış ortasında son derece yardıma muhtaç durumda kaldıklarını, yardım edilmediği takdirde bir kısım muhacirin ölüme mahkûm edilmiş olacağını hatırlatmıştı. Özellikle de içinde bulunulan yılda yardıma büyük ihtiyaç olduğunu, bir yıl sonra ekilen araziden elde edilecek mahsulle refaha kavuşacaklarını belirtmişti. Hatta Şiran dışındaki muhtaçlara bile yardım edebilecek seviyeye geleceklerini ifade etmişti. Belediye başkanı mektubunda, Hilal-i Ahmer Trabzon Yardım Heyetinin 1919 yazında Şiran'daki muhacirlere bir miktar yardımda bulunmakla beraber şimdilerde yalnızca Trabzon'daki ihtiyaç sahiplerine yardım edildiği şikâyetinde bulunmuştu. Heyetin bu tutumu nedeniyle Şiran'ın da içinde bulunduğu Trabzon dışındaki yerlerin yardımdan mahrum kaldığını belirtmişti. Şiran'ın genel ihtiyacı olan 3 bin kilo tuz ve 20 bin kilo zahirenin satın alınıp dağıtılması için 2.300 kuruşun uygun bir memur vasıtasıyla gönderilmesini talep etmişti. Aksi takdirde binlerce muhacirin açlıktan öleceği uyarısında bulunmuştu.⁷⁶

Şiran'dan gelen bu mektubun yanı sıra Gümüşhane'ye gönderilen özel memurların raporlarıyla oradaki itibarlı kişi ve memurlardan bilgi istenmek

⁷³ *Kızılay Arşivi*, 995/135.

⁷⁴ *Kızılay Arşivi*, 645/250, lef.1.

⁷⁵ *Kızılay Arşivi*, 645/309.

⁷⁶ *Kızılay Arşivi*, 160/76.

suretiyle yapılan araştırmalar sonucunda da Gümüşhane ve çevresinde sefalet ve hastalığın ileri derecede olduğu anlaşılmıştı.⁷⁷ Bu nedenle Hilal-i Ahmer genel merkezi, Trabzon Yardım Heyeti Başkanı Nihat Bey'e 1 Şubat'tan itibaren faaliyetlere son verilerek heyetin Gümüşhane'ye nakledilmesi kararının alındığını bildirmişti. Heyetin üç bin lira ile acilen yeni görev mahalline gitmesi emrini vermişti.⁷⁸

Genel merkezden verilen emir, Trabzon Hilal-i Ahmer Yardım Heyeti üzerinde büyük tepkiye neden olmuştu. Heyet, Trabzon'daki faaliyetleri durdurup Gümüşhane'ye gitmek istememişti. Nihat Bey de aynı kanaatte olmakla birlikte genel merkezin emrine uyararak Gümüşhane'ye gitmeye karar vermişti. Nihat Bey, 1 Şubat 1920'de genel merkeze acele kaydıyla çektiği telgrafta, Şubat ayının birinden itibaren Trabzon'daki faaliyetlerin durdurulduğunu belirtmişti. Ayrıca heyetten kimsenin Gümüşhane'deki yeni görevi kabul etmediğini, heyet dışından doktor ve memur bulunmadığı takdirde emri yalnız yerine getireceğini ifade etmişti. Halen eşya toplamakla meşgul olduğunu, bununla beraber Zigana Geçidi'nin geçen hafta karlarla kapandığını, açılmasını beklemek mecburiyetinde olduğunu belirtmişti. Yine Gümüşhane'deki faaliyetler için gönderilecek üç bin liranın ihtiyaçları kayılamaya yetmeyeceğini, bölgeden kendisine gönderilen acil para taleplerini içeren telgraflarla ortaya koymuştu. Hayatını tehlikeye atarak aldığı vazifede başarılı olmak için yeterli miktarda paranın havalesini talep etmişti.⁷⁹ Nihat Bey, 5 Şubat 1920 tarihli 11 numaralı raporunda ise Gümüşhane ile Trabzon erzak fiyatları arasındaki farkın kıyıya başına üç kuruştan ibaret olduğunu hatırlatmıştı. Şubat ayında nakliyat yapılamayacağı için Gümüşhane'den yeterli miktarda erzak satın almaya mecbur bulunduğunu ifade etmişti. Heyet, nezdinde bulunan paranın tamamıyla erzak satın alıp dağıtacağını, eşyayı da aynı şekilde Gümüşhane'deki muhtaçlara vereceğini belirtmişti. Yeterli miktarda sağlık malzemesinin bulunduğunu belirten Nihat Bey, daha önce gönderdiği listedeki ilaçların Trabzon'a sevk edilmesini de istemişti.⁸⁰

Nihat Bey'in genel merkeze bildirdiği gibi heyettekiler Gümüşhane'ye gitmek istememiş, hatta bu düşüncelerini genel merkeze bile bildirmişlerdi. Örneğin Cemal Bey, İstanbul'daki Hilal-i Ahmer Genel Başkanlığına Trabzon'dan gönderdiği telgrafta, sağlık gerekçesiyle vazifeye müsait olmadığını yazmıştı.⁸¹ Nihat Bey, 13 Şubat 1920'de genel merkeze çektiği telgrafta

⁷⁷ 1339 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumisine Takdim Edilen (1335-1338) Dört Senelik Devre Ait Rapor, Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umumisi Tarafından, 1339, s. 42-43; Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Teşekkülünden-Sakarya Zaferi'ne Kadar İcraat Raporu, 23 Nisan 1336-23 Eylül 1337, İstanbul 1338, s.23; Hilal-i Ahmer İcraat Raporları, s.129; İsmail Hacıfettahoğlu, Milli Mücadele Hilâl-i Ahmer, Ankara 2009, s.54.

⁷⁸ Kızılay Arşivi, 995/163, lef.5-6.

⁷⁹ Kızılay Arşivi, 995/163, lef.5-6.

⁸⁰ Kızılay Arşivi, 995/148.

⁸¹ Kızılay Arşivi, 995/163, lef.3.

Cemal Bey'in yerine Gümüşhane'de görevlendirilmek üzere Trabzon'da serbest çalışan doktorlardan yüz liradan aşağı vazifeyi kabul eden bulunmadığını belirtmişti. Gümüşhane'deki Tabur doktorunu ise on beş lira maaşla vazifelendirdiğini bildirmişti.⁸² Yine İdare Memuru Recai Bey de heyetle birlikte Gümüşhane'ye gitmeyi reddetmesi üzerine genel merkez, heyetle ilişkisinin kesilmesi yönünde Nihat Bey'e emir vermişti. Buna karşın Nihat Bey'in, Trabzon'da hesapları tutacak bir memur bulunmadığı gerekçesiyle heyetin Gümüşhane'ye hareketine kadar Recai Bey'in görevine devam etmesi teklifi genel merkezce kabul edilmişti.⁸³ Öte yandan her ne kadar Nihat Bey Yardım Heyetinin Gümüşhane'ye nakledilmesine dair isteksizliğini genel merkeze açıkça söylemekten kaçınsa da bir taraftan Gümüşhane'ye gitmeyi çeşitli gerekçelerle ertelemiş, diğer taraftan Trabzon'un mülki amirleriyle görüşerek heyetin Trabzon'da kalmasının yollarını aramıştı. Trabzon'da böyle bir zemin zaten kendiliğinden oluşmuştu.

Hilal-i Ahmer Trabzon Yardım Heyetinin görevine son verilip Gümüşhane'ye nakledilmesine dair genel merkezin kararının uygulanması emri verilir verilmez Trabzon ve çevresinde ciddi eleştiri ve itirazlar yükselmeye başlamıştı. Genel merkeze yazılan dilekçelerle Trabzon Hilal-i Ahmer Yardım Heyetinin görevine eskisi gibi devam etmesi, Gümüşhane'ye ise ayrı bir heyet gönderilmesi talep edilmişti. 8 Şubat 1920'de Trabzon Savcısı Cemal Bey, Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezine gönderdiği mektupta, heyetin Trabzon Vilayeti halkından başka Gümüşhane, Kelkit ve Şiran'dan gelmiş bulunan binlerce kişiye hizmet ettiğini vurgulamıştı. Mektupta, Trabzon Heyetinin başka bir yere gönderilmesi halinde vilayet merkezinde büyük problemler doğacağına dair Trabzon Muhacirler Memurluğundan alınan telgrafa da yer verilmişti. Telgrafa göre, Birinci Dünya Savaşı sırasında düşman istilasına maruz kalarak pek müthiş tahribata uğrayan Trabzon ve çevresine dönen ve bugün bir harabe halini alan memleketlerinde geçimlerini sürdüremeyen bu insanlar başlarını sokacak bir evden dahi mahrumdurlar. Binlerce mültecinin hayatta kalmasında büyük yararlılıklar gösteren heyetin Trabzon'daki faaliyetlerine son vermek, çaresizleri elim akıbetlere sürükleyecektir. Trabzon Hilal-i Ahmer Yardım Heyetinin de emri onaylamadığına vurgu yapılmıştı. Bununla beraber Gümüşhane'nin dahi aynı sebepler dolayısıyla yardıma muhtaç olduğu inkâr edilemeyeceğinden oraya da başka bir yardım heyetinin gönderilmesi, Trabzon Heyetinin bulunduğu yerde kalması için gerekli emrin gönderilmesi istenmişti.⁸⁴

9 Şubat 1920'de ise Trabzon Valisi Hamit Bey, Hilal-i Ahmer Genel Merkezine ve Dâhiliye Nezaretine birer telgraf çekmiştir. Hilal-i Ahmer

⁸² *Kızılay Arşivi*, 695/173.

⁸³ *Kızılay Arşivi*, 995/163, lef.1.

⁸⁴ *Kızılay Arşivi*, 995/150, lef.5.

Cemiyeti Başkanlığına çektiği telgrafta Trabzon'daki Yardım Heyetine Gümüşhane'ye hareket için emir verilmiş ise de Trabzon'da heyetin yardımına mazhar olanların önemli miktarının Gümüşhane'den gelenler olduğunu hatırlatmıştı. Valiliğe göre memleketlerinde geçinemeyen Gümüşhane'den pek çok insan yardımlardan yararlanmak amacıyla Trabzon'a akın etmişti. Trabzon Heyetinin görevine son verilmesi halinde gerek onlar gerekse diğer bağlı yerlerden merkeze toplanıp yardım sayesinde yaşayabilenler tamamen kırılacaktı. Hamit Bey, Nihat Bey ve arkadaşlarının görevlerine devam etmelerini, Gümüşhane'ye de yardımda bulunulmasını rica etmişti. Telgrafının sonunda ise genel merkezin cevabının olumlu olacağına inandığını, bu nedenle de yanıtın gelmesine kadar heyeti Trabzon'da alıkoyacağını bildirmişti.⁸⁵ Hamit Bey, Dâhiliye Nezaretine çektiği şifreli telgrafta da gelişmeyi bildirmiş, Gümüşhane'nin yardıma ihtiyacının açık olmakla birlikte Gümüşhane'nin, hatta Erzurum ve Erzincan halkının çoğunun daha işgalden önce geçimlerini sağlamak için Trabzon'a geldiklerini hatırlatmıştı. Hamit Bey, Trabzon Heyeti Başkanı Doktor Nihat Bey'in kişisel özelliklerine de dikkat çekmişti. Ona göre Doktor Nihat Bey, İngiliz, Fransız ve Alman dillerine ve Batının görgü kurallarına vakıf olduğu için Trabzon'daki yabancılar ve Amerika Yakınoğu Yardım Heyetinin Trabzon'daki memurlarıyla iyi anlaşmaktadır. Yabancılarla Türk milli menfaatlerini anlatma ve Türkler aleyhinde propaganda yapanların çabalarını boşa çıkarma gibi bir görevi de yürütmektedir. Dolayısıyla Nihat Bey'in bu hizmetinden memleket çok fayda sağlamaktadır. Öte yandan Vali Hamit Bey de Nihat Bey'in Gümüşhane'ye gitmeyi kesinlikle arzu etmediğini belirtmişti. Heyetin Trabzon'da kalmasını elzem gördüğünü bildirdikten sonra Hilal-i Ahmer Genel Merkezine yaptığı teklifi Dâhiliye Nezaretine de sunmuştu.⁸⁶

Hilal-i Ahmer genel merkezi ilk itirazlara ve eleştirilere rağmen kararında ısrarcı olmuştur. Aşayir ve Muhacirin Genel Müdürlüğü, Trabzon Heyetinin bulunduğu yerde kalması hakkında bir tezkere göndermişti. Genel merkez 9 Şubat 1920 tarih 88/30 numaralı tezkeresiyle heyetin Gümüşhane'ye naklinin zorunlu olduğu cevabını vermişti.⁸⁷ Nihat Bey ise 9 Şubat 1920'de genel merkeze yazdığı telgrafta müthiş bir kar fırtınasının başladığını ve paranın da vaktinde gelmemesinden dolayı Gümüşhane'ye hareketini ertelemeye mecbur kaldığını bildirmişti.⁸⁸ 10 Şubat'ta yazdığı telgrafta ise doktorlardan hiçbirinin bu mevsimde Gümüşhane'ye gitmek istemediğini belirtmişti. Gümüşhane'deki Tabur doktorunun iki aydan beri Hilal-i Ahmer adına fakirleri tedavi ettiğini, kendisinin de talep ettiği paranın gelmesi ve Zigana Geçidi'nin açılmasıyla birlikte Kelkit ve Şiran'ı dolaşacağını, Gümüşhane ve

⁸⁵ *Kızılay Arşivi*, 995/156.

⁸⁶ *Kızılay Arşivi*, 995/152.

⁸⁷ *Kızılay Arşivi*, 995/153.

⁸⁸ *Kızılay Arşivi*, 995/163, lef.4.

çevresinde dağıtılmak üzere Amerikalılardan bir miktar eşya dahi aldığını belirtmişti. Yanlış anlaşılmasın uyarısından sonra Trabzon'daki muhtaçların tamamının Gümüşhane, Kelkit ve Şiranlı olduğunu ve onları tedavi edecek ve besleyecek hiçbir kuruluşun bulunmadığını da telgrafına eklemişti.⁸⁹

Nihat Bey, hava koşullarının kötülüğü ve vaat edilen paranın henüz gelmemesi nedeniyle Gümüşhane'ye gidişini ertelemişken, heyetin Trabzon'da kalmasına dair teklifler Hilal-i Ahmer genel merkezince reddedilmişken Trabzon'dan yükselen seslere itibar eden Dâhiliye Nazırı adına Müşir Keşfi, 18 Şubat 1920'de Hilal-i Ahmer Cemiyeti Başkanlığına bir yazı göndermişti. Yazıda, Trabzon Vilayetinden alınan telgraftaki bilgiler hatırlatılmıştı. Her ne kadar Hilal-i Ahmer genel merkezi 9 Şubat 1920 tarihli tezkeresinde meseleye bakışımı göstermişse de Trabzon Valiliğinden alınan şifreli telgraftan da anlaşılacağı üzere heyetin Trabzon'dan ayrılmasının maddi ve manevi birçok kalıcı zararlara neden olacağı ifade edilmişti. Heyetin Trabzon'da kalmasının kesinlikle elzem olduğundan bahisle vilayette şimdiye kadar yapılan yardımların sürdürülmesine ve yardıma ihtiyacı bulunan Gümüşhane'ye başka bir heyetin gönderilmesine izin verilmesi istenmişti.⁹⁰

Nihat Bey, 21 Şubat 1920'de genel merkeze çektiği telgrafta Zigana Geçidi'ni kapayan karların henüz kaldırılamadığından Gümüşhane'ye hareket edilemediğini belirtmişti.⁹¹ Aynı gün çektiği diğer telgrafta ise yeni gelen Vali Hamit Bey'in başkanlığında teşekkül eden komisyon kararı gereği Gümüşhane'ye hareketlerinin men edildiğini ifade etmişti. Nihat Bey'in bildirdiğine göre Trabzon valisi başkanlığında kurulan komisyon, Memleket Hastanesi ve Darüleytamin canlandırılması için kendisini görevlendirmişti. Hastaneyi devralmak kaydıyla Amerikalıların yardım, Muhacirler İdaresinin de masraflar ve işe katkı sağlama vaadinde bulduklarını ifade etmişti. Öte yandan Amerikalıların Gümüşhane bölgesindeki muhtaçlar için 1000 kat çamaşır ile bin beş yüz lira vereceklerini belirtmişti.⁹² Nihat Bey, emirleri telgraf başında beklediğini bildirmişti.⁹³ 21 Şubat 1920'de, "Muhterem Hocama", hitabıyla Hilal-i Ahmer Cemiyeti Başkanlığına Trabzon'dan yazdığı bir başka mektubunda ise niçin Gümüşhane'ye gidemediğinin tafsilatını anlatmıştır. Onun ifadeleriyle bu gerekçe şöyledir:⁹⁴

"Son günlerde telakki edilir ki emir gereğince Gümüşhane'ye harekete hazırlandım. Kendi tahsisatım kadar tahsisat verdiğim halde istifâ eden Doktor Cemal Bey'in yerine bir doktor bulamadım. Bittabi bundan fazla da veremezdim. Hakikaten bu mevsimde o taraflar pek tehlikelidir. Bunu ken-

⁸⁹ *Kızılay Arşivi*, 995/153, lef.7.

⁹⁰ *Kızılay Arşivi*, 995/153.

⁹¹ *Kızılay Arşivi*, 995/154.

⁹² *Kızılay Arşivi*, 995/163, lef.7.

⁹³ *Kızılay Arşivi*, 995/163, lef.8.

⁹⁴ *Kızılay Arşivi*, 995/141.

dim için söylemedim çünkü öyle şeylere önem vermem. Gümüşhane tarafından gelenler kafalarında daima bir kaçının kar fırtınasından boğulduğunu veya üzerine aysberg düştüğü iştirikçe çalışma sözü veren doktorlar da vaz geçtiler. Bundan dolayı Pazartesi günü hareket etmeye ne olursa olsun karar verdim. Üç gün önce Trabzon'a vali tayin olunan Hamit Bey'e gittim ve üç güne hareket edeceğimi söyledim. Derhal bir komisyon topladı ki aza olarak Muhacirin Müdürü, Sıhhiye Müdürü, Müdafaa-i Milliye azaları ve Amerikalılar orada idiler ve neticede hareketimi men ederek bendenize resmen hastaneden başka her şeye benzeyen Memleket Hastanesi'ni üzerime alma vazifesini verdiler. Hastanenin canlandırılması için gerekli desteği vereceklerini taahhüt ettiler. Bendeniz ise merkezden başka bir yerden emir alamayacağımı bildirince acilen merkeze bu konuda yazı yazdılar. Eşyalarımın bir kısmı yüklenmiş olduğu halde tehire mecbur oldum. Doğrudan doğruya Vali Bey'e karşı isyan edemem Çünkü kendisi pek nazikâne muamele ediyordu. Gümüşhane'de bulunan Taburun tabibi orada bizim namımıza poliklinik yapıyor. Bugün Gümüşhane'den Kelkit'e, Şiran'a gitmek ihtimali yoktur. Bu seneki kar fırtınasının on beş seneden beri vuku bulmadığını söylüyorlar. Hakikaten bu sene pek müthiş oldu. İki gün sonra geçmek üzere hazırlandığım dağda üç metreyi aşan kar mevcut olduğunu söylemek bu seneki kış hakkında ufak bir malumat-ı makulane kâfidir..."

Hilal-i Ahmer genel merkezinin, Trabzon Yardım Heyetinin Gümüşhane'ye nakledilmesi kararından vazgeçmemesi üzerine itirazlar devam etmişti. 22 Şubat 1920'de Trabzon Sıhhiye Müdürü Sadrettin Bey, Hilal-i Ahmer genel merkezine çektiği telgrafta şiddetli ihtiyaçtan dolayı Trabzon'daki Hilal-i Ahmer Yardım Heyetinin Trabzon'da bırakılması ve Gümüşhane'ye ayrı bir heyetin gönderilmesini talep etmişti.⁹⁵ Trabzon'daki Amerikalılar da bu yönde girişimde bulunmuşlardı. Amerikan Yakınoğu Yardım Kuruluşunun Trabzon Temsilcisi, İstanbul'daki merkezine gönderdiği mektubunda Hilal-i Ahmer genel merkezinin aldığı kararının sakıncalarını belirtmiş ve Trabzon Yardım Heyetinin faaliyetlerine devam etmesi için gerekli girişimlerin yapılmasını istemişti. Mektuba göre Trabzon'da bir doktor buhranı ortaya çıkmıştı. Zira geçen hafta Trabzon Hilal-i Ahmer Reisi Nihat Bey, görevini tamamlayarak Gümüşhane'ye gitmesi yönünde emir almıştır. Yunan Kızılhaç'ı dahi kliniğini kapatmış, Ermeni Hastanesi iki ay sonra kapılarını kapatmak niyetindedir. Bundan bir ay evvel Amerika'nın Yakınoğu Yardım Kuruluşunun Trabzon'daki tek doktoru olan Norton da Giresun'a gönderilmiştir. Hilal-i Ahmer, Türkler arasında; Yunan Kızılhaç'ı ise Rumlar arasında faydalı çalışmalar yapmışlardır. Bununla beraber bu kuruluşların faaliyetlerine son vermesi nedeniyle Trabzon doktorsuz kalmıştır. Hilal-i Ahmerin Trabzon'daki Türkler için bir aşhanesi olduğu gibi muhacirlerin giydirilmesi hususunda önemli hizmetleri de vardır. Trabzon'un Hilal-i Ahmer Yardım Heyeti Başkanı Nihat Bey, Gümüşhane'ye gidilmesi kararını onay-lamamakla beraber bağlı bulunduğu genel merkezin emrini uygulamaktadır. Yakınoğu

⁹⁵ *Kızılay Arşivi*, 995/157.

Yardım Kuruluşunun Trabzon temsilciliğinin tamamı da Trabzon'da bulunduğu halde onu bırakmanın Hilal-i Ahmerin bir hatası olduğu fikrindedir. Hilal-i Ahmer Cemiyeti genel merkeziyle mesele hakkında konuşulması ve Trabzon'daki heyetin faaliyetinin sürdürülmesi hususunda gereğinin yapılması rica edilmiştir. Bu mümkün olmazsa bütün muhacirlerin Amerikan Kızıllaç'ına kalacağını, mali durumun ise bunu kaldıramayacağı hatırlatılmıştır. Amerikan Yakınoğu Yardım Kuruluşunun İstanbul Genel Müdürü J.P. Coombs ise mektubu Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti genel merkezine sunmuştur.⁹⁶

Nihat Bey, genel merkeze heyetin Trabzon'da kalması şartıyla Amerikalıların da bazı yardımlarda bulunacağını hatırlatmıştı. Uygun görülürse Amerikalıların sırf kendi şahsına güvendiği için verdikleri bin beş yüz lira ile birlikte toplam üç bin beş yüz lira ve 1000'i Amerikalılarca karşılanmak üzere toplam 3.000 kat çamaşırı ilk vasıta ile Gümüşhane mutasarrıfının başkanlığında kurulacak komisyona gönderip derhal erzak ve elbise dağıtımını başlatabileceğini belirtmişti. Bir hafta veya bir ay sonra bizzat hesapları incelemek ve dağıtım yapılan yerleri dolaşıp gerekli kontrollerin yapılabileceğini ifade etmişti.⁹⁷ Trabzon'dan yerli ve yabancılardan yükselen itirazlar, Hilal-i Ahmer Yardım Heyetinin Gümüşhane'ye gitmeyi reddetmesi, Heyet Başkanı Nihat Bey'in isteksizliği Hilal-i Ahmer genel merkezi üzerinde sonuç vermişti. Nitekim genel merkez, heyetin Trabzon'da kalması ve Gümüşhane'ye yapılacak yardımlar için ayrı bir heyetin teşkil edilmesi kararı almıştı. Hatta Gümüşhane'ye gitmeyi reddetmesi üzerine görevinden alınması emredilen İdare Memuru Recai Bey'in Trabzon heyetindeki vazifesine devam etmesi de kabul edilmişti.⁹⁸

6-Gümüşhane Hilal-i Ahmer Yardım Heyeti ve Çalışmaları

Genel merkezin kararı gereği Gümüşhane Hilal-i Ahmer Heyeti bir doktor, bir eczacı ve iki memurdan teşkil edilmişti.⁹⁹ Hopa hükümet doktorluğundan istifa eden Fuat Bey'in başkanlığında Eczacı Osman Efendi ve Satın Alma Memuru Abdulkadir Beylerden oluşan heyete, Gümüşhane'deki Sağlık Memuru Abdullah Bey de iştirak edecekti.¹⁰⁰ Hilal-i Ahmer Gümüşhane Yardım Heyetinin maaşları ise şöyle idi:¹⁰¹

⁹⁶ *Kızılay Arşivi*, 995/158; *Kızılay Arşivi*, 995/158, lef.1.

⁹⁷ *Kızılay Arşivi*, 995/141, lef.1.

⁹⁸ *Kızılay Arşivi*, 995/153; *Kızılay Arşivi*, 995/163, lef.1.

⁹⁹ *Kızılay Arşivi*, 995/155.

¹⁰⁰ *Kızılay Arşivi*, 995/160.

¹⁰¹ *Kızılay Arşivi*, 995/160.

Heyetteki Görevi	Adı	Alacağı aylık maaşı
Başkan	Doktor Fuat Bey	Altı bin kuruş
Gümüşhane Sağlık Memuru	Abdullah Bey	Mevcut aylığı
Eczacı	Osman Bey	Üç bin kuruş
Satın Alma Memuru	Abdulkadir Bey	Bin kuruş

Heyetin masrafları ise Trabzon Yardım Heyeti tarafından karşılanacak ve heyet görevini tamamlayıp döndüğünde Nihat Bey'e hesap verecekti. Gümüşhane Yardım Heyetinin vazifesi iki ay olarak belirlenmiş, süre bitiminde çalışmaya devam edip etmeyeceklerine Hilal-i Ahmer genel merkezi karar verecekti. Gümüşhane Yardım Heyetine, bin beş yüz lirasını Amerika Yakın Doğu Yardım Heyetinin verdiği toplam üç bin lira erzak satın alınması için teslim edilmişti. Ayrıca kendi iâşe ve nakliyatına harcanmak üzere maaşları dışında beş yüz lira daha verilmişti.¹⁰²

Gümüşhane Yardım Heyetinin 26 Şubat 1920'de Trabzon'dan hareket etmesi beklenmekteydi.¹⁰³ Beraberinde götürdüğü üç bin lira götüren heyettekilerin de içinde bulunacağı Gümüşhane Mutasarrıfı başkanlığında bir komisyon oluşturacaktı. Komisyon derhal mahallinden veya etraftan getirilen erzağı satın alacak ve Gümüşhane, Kelkit, Şiran ve Torul kazalarındaki ihtiyaç sahiplerine adaletli bir şekilde dağıtacaktır. Heyet aynı zamanda beraberinde götürdüğü 3000 çamaşı, 400 çift çarık, Amerikan bezi, ilaç ve diğer gerekli tıbbi malzemeyi, adı geçen kazalarda ihtiyaç sahiplerine verecekti. Doktor Fuat Bey, Gümüşhane Sağlık Memuru Abdullah Bey ile birlikte Kelkit ve Şiran kazalarını dolaşarak hastaları tedavi edip gerekli ilaçları onlara dağıtacaktır.¹⁰⁴

Nihat Bey'in genel merkeze gönderdiği 1 Mart 1920 tarihli 12 numaralı raporuna göre heyet Gümüşhane'ye ulaşarak görevine başlamıştı.¹⁰⁵ Gümüşhane, Kelkit, Şiran, Torul kazalarını ve gidilebilen köyleri dolaşarak eşya, zahire ve sağlık malzemelerinin dağıtımını yapmıştı.¹⁰⁶ Nihat Bey'in, 1 Nisan 1920'de genel merkezdeki muhasebe başkanlığına gönderdiği rapora göre ise Gümüşhane Yardım Heyeti görevlerini önemseyerek yerine getirmekteydi. Doktor Fuat Bey, Kelkit'te zahire satın alma ve dağıtım ile meşguldür. Çok büyük zarara uğrayan Gümüşhane merkezinde askeriyenin geniş ölçüde yardımıyla bir poliklinik ve revir binası inşa edilmekte olup pek yakında bitecek olan müessese Hilal-i Ahmer adına hizmet verecekti. Bununla beraber Daltaban'daki tabur doktoru şimdilik geçici bir mekânda on beş lira karşılığında fakirleri ve muhtaçları Hilal-i Ahmer adına tedavi etmekte ve bedeli Gümüşhane heyetince karşılanmak üzere ilaçları ücretsiz dağıtmaktaydı.

¹⁰² Kızılay Arşivi, 995/160, lef.1; Kızılay Arşivi, 995/155.

¹⁰³ Kızılay Arşivi, 995/159; Kızılay Arşivi, 995/160.

¹⁰⁴ Kızılay Arşivi, 995/160.

¹⁰⁵ Kızılay Arşivi, 995/160.

¹⁰⁶ Kızılay Arşivi, 995/155.

Gümüşhane’de en fazla görülen hastalıklar: Malarya, İskorbüt, Tifo ve zührevi hastalıklardır. Gümüşhane’ye bağlı kazalarda elbise ve erzak dağıtımı tamamlanmıştı. Yağmurdere’nin de içinde bulunduğu 8 köye yardım ulaştırılmamıştı. Kısa süre içinde bu köylere de yardım götürülecektir.¹⁰⁷

Hilal-i Ahmerin 1919-1923 icraat raporlarına yansıdığı kadarıyla Gümüşhane Yardım Heyetinin faaliyetleri şöyleydi: Heyet, güzergâhtaki köylere uğrayarak gördüğü muhtaç hastaları tedavi ederek ilaçlarını vermiştir. Gümüşhane’ye vardıktan hemen sonra bir muayenehane açmış ve oraya gelebilecek hastalar ayakta ve gelemeyecek kadar hasta olanların da ikametgâhlarına doktor gönderilerek tedavileri yapılmıştır. Gümüşhane merkezinde ve yakın köylerde ihtiyacı olanlara eşya ve hububat dağıtılmıştı. Uzak köylerin hisselerini ayrılmış ve bunların dağıtımı için itimat kazanmış olan eşraf ve mahalli memurlardan komisyonlar kurulmuştu. Sözkonusu köylere malzemenin dağıtımı bu komisyonlar aracılığıyla yapılmıştı. İhtiyaçlar ve faaliyetler hakkında Kelkit ve Şiran’da da kurulan komisyonların Trabzon’daki Hilal-i Ahmer Yardım Heyetiyle iletişimleri sağlanmıştı. Dağıtılacak eşya ve ilacın ücretsiz olduğu tellallar aracılığıyla kasaba merkezlerinde, jandarmalar ihtiyar heyetleri vasıtasıyla köylerde halka ilan ve tebliğ edilmişti. Komisyonlar aracılığıyla yapılan dağıtımda kime ne kadar erzak ve eşya verildiği düzenli bir şekilde bir deftere kaydedilmiş ve konu hakkında heyete bilgi verilmişti.¹⁰⁸ Gümüşhane’deki muhtaçlar, heyetin doğrudan ve dolaylı yardımları karşısında büyük sevinç ve minnettarlık yaşamıştır. Özellikle bayramın yaklaşması üzerine yeni çamaşırların ve basmaların verilmesinden dolayı sevinçleri bir kat daha artmıştır. Sevinç ve minnettarlıklarını teşekkürlerle ziyadesiyle göstermişlerdi.¹⁰⁹

Heyet çalışmalarını sürdürürken Osmanlı Hükümeti, Nisan 1920’de Gümüşhane Hükümet doktorluğuna İsmail Hüseyin Bey’i tayin etmişti.¹¹⁰ Böylece Hilal-i Ahmer Gümüşhane Yardım Heyetinin Başkanı Doktor Mehmet Fuat Bey’in, askeri tabip ve yeni tayin edilen doktorun da katkılarıyla sağlık taramaları hızlanmış, hastalar muayene edilerek ilaçları verilmişti.¹¹¹ Nihat Bey, 1 Nisan 1920’de Hilal-i Ahmer genel merkezi muhasebe başkanlığına gönderdiği yazıda, Gümüşhane’de görev yapan Doktor Fuat Bey’in Hopa hükümet doktorluğunda bulunduğu sürede biriken maaşının ödenmesi için girişimde bulunmuştu. Trabzon Sıhhiye Müdüriyeti tarafından karşılanacak olan maaşın havale ile gönderilmesi için Sıhhiye Genel Müdürlüğü nezdinde girişimlerde bulunulmasını rica etmişti. Zira ona göre çok önemli bir görev üstlenen Fuat Bey’in birikmiş maaşını alması, görev bilincini artıracaktı.¹¹²

¹⁰⁷ *Kızılay Arşivi*, 995/161, lef.1.

¹⁰⁸ *1339 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumisine Takdim Edilen (1335-1338) Dört Senelik Devre Ait Rapor*, Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umumisi Tarafından, 1339, s.43-44.

¹⁰⁹ *Hilal-i Ahmer İcraat Raporları*, s.129.

¹¹⁰ *Aziller ve Tayinler, İstikbal*, 13 Nisan 1336/13 Nisan 1920, No:129, s.1.

¹¹¹ *Kızılay Arşivi*, 995/164.

¹¹² *Kızılay Arşivi*, 995/161, lef.2.

Nihat Bey, Trabzon'daki faaliyetlerin aksamaması için kısa süre içerisinde dönme şartıyla Gümüşhane'ye gidip heyetin hesaplarını ve maaşlarını teftişe karar vermişti.¹¹³ Nitekim Nisan ayının sonunda Gümüşhane'ye giderek görev süresi dolan heyetin faaliyetlerini ve hesaplarını incelemişti. İnceleme sonunda heyetin çalışmalarını çok başarılı bulmuş ve çalışma süresinin uzatılmaması gerektiğine inanmıştı. Nihate Bey'e göre Gümüşhane halkı düzenli yardımlar nedeniyle tembelleğe alışmış ve her şeyi hazır bekler hale gelmişti. O kadar ki her türlü çile ve sefaleti çalışmaya tercih etmekteydiler. Yardımların devam etmesi durumunda Gümüşhane halkının tembelleğe alışacağı endişesini de paylaşmıştı.

Gümüşhane'deki incelemelerde çarpıcı olduğu kadar da acı bir tecrübe yaşamıştı. Nihate Bey'e göre Gümüşhane halkı gibi hükümet daireleri de atıl durumdaydı. Zira o, Hilal-i Ahmer Trabzon Yardım Heyeti eski Başkanı Behçet Bey'in göndermiş olduğu 1500 kat çamaşır, Amerikan bezini ve çok miktarda erzağı Gümüşhane ambarında saklanmış bir şekilde bulmuştu. Bu eşyayı kısa bir süre içinde muhtaçlara dağıttığı gibi zahireyi de halkın tohumluk olarak kullanmasını temin etmişti.¹¹⁴ Nihat Bey ayrıca, hükümet tarafından Gümüşhane'ye doktor tayin edilmesi nedeniyle Hilal-i Ahmerin açmış olduğu polikliniğin çalışmasına gerek kalmadığı fikrini savunmuştur. Çünkü son günlerde polikliniğe hiç hasta başvurusu olmamıştı.

Nihat Bey, Gümüşhane ziyaretine dair tespitlerini bir rapor halinde genel merkeze bildirmiştir. Genel merkez de önerisini kabul ederek heyetin faaliyet süresini uzatmamıştır. Görevi sona eren heyet elindeki ilaç ve malzeme Gümüşhane Valiliğine teslim etmişti.¹¹⁵ Böylece yardım faaliyetlerini iki ayda tamamlayan heyet, hükümet tarafından Gümüşhane'ye bir doktorun gönderilmesinden sonra Trabzon'a dönmüştür.¹¹⁶ Doktor Fuat Bey başkanlığındaki Gümüşhane Yardım Heyeti, görev yaptığı iki aylık süre zarfında çok sayıda perişan insanın hayatını kurtarmıştır.¹¹⁷ Trabzon'a dönen Doktor Fuat Bey ise Mayıs 1920'de eski görev yeri olan Hopa kazası hükümet doktorluğuna tayin edilmiştir.¹¹⁸

Trabzon Yardım Heyeti, Gümüşhane Yardım Heyetinin dağıtılmasından sonra Gümüşhane'ye yardımları kısmışsa da tamamen kesmemişti. Trabzon Heyetinin Mayıs 1920 harcamaları incelendiğinde 514 lira 27 kuruş 30 paralık masrafının Gümüşhane Yardım ve Dağıtım Heyetinin nakliye ve saire masraf-

¹¹³ *Kızılay Arşivi*, 995/161, lef.2.

¹¹⁴ *Kızılay Arşivi*, 995/164.

¹¹⁵ *Kızılay Arşivi*, 995/164, lef.1.

¹¹⁶ *Kızılay Arşivi*, 995/155.

¹¹⁷ *Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Teşekkülünden-Sakarya Zaferi'ne Kadar İcraat Raporu*, 23 Nisan 1336-23 Eylül 1337, İstanbul 1338, s.24; Hacıfettahoğlu, a.g.e., s.54.

¹¹⁸ *Tayinler, İstikbal*, 9 Mayıs 1336/9 Mayıs 1920, No:136, s.2.

ları olarak 3468 lira 11 kuruş 25 para harcadığı görülmüştür.¹¹⁹

Hilal-i Ahmer genel merkezi, Trabzon Hilal-i Ahmer Heyetinin faaliyetlerini de sınırlamıştı. Yaklaşık bir yıl sonra, 1921 yılı Mart ayının sonunda Hilal-i Ahmer Genel Sekreterliğinin emriyle heyetin faaliyetlerine son verilmiştir. Heyet evraklarını genel merkeze göndermiş, ilaçlar ve sıhhi aletler ise Memleket Hastanesi'ne teslim edilmiştir.¹²⁰ Heyet resmen lağvedilmekle birlikte, Memleket Hastanesi'nin idaresiyle dispanserlerin faaliyetleri Eylül 1921'e kadar devam etmişti. Bundan sonra geride kalan malzeme ve eşya ile 2.500 lira valiliğe teslim edilerek heyetin faaliyeti fiilen de sona ermiştir.¹²¹ Böylece Birinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından Trabzon ve çevresine gönderilen Hilal-i Ahmer Yardım Heyeti, perişan durumda bulunan halkın hayatta kalabilmelerini sağlamıştır. Heyet sadece Trabzon merkezinde değil, doğrudan veya dolaylı olarak Gümüşhane'de 30.000 kadar göçmene ve sokak çocuklarına yardım elini uzatmayı ihmal etmemiştir.¹²²

Sonuç

Çalışmada elde edilen bulgular, Birinci Dünya Savaşı'nın, Gümüşhane gibi Osmanlı Devleti'nin Karadeniz ile Doğu Anadolu arasında sıkışmış bir taşra merkezinde etkili olduğu yıkım ve felakete çare üretme ve yaşanan acıların dindirilmesi için yapılan yardımların ortaya konmasını sağlamıştır. Savaş sürecinde Rus işgaline maruz kalan Gümüşhane bir harabeye dönüşmüştür. Gençlerin cephelerde olduğu bir dönemde şehirde kalan yaşlı, kadın, çocuk başta olmak üzere birçok Gümüşhaneli ülkenin daha güvenli yerlerine göçmek zorunda kalmışlardır. Uzun yollarda onları açlık, hastalık, yorgunluk gibi zorluklar beklemiş, ciddi sayıda Gümüşhaneli adeta ölüme yürümüştür. Rus işgali sonrasında memleketlerine dönen Gümüşhanelileri yeni zorluklar karşılamıştır. Harabeye dönen memleketlerinde göç edemeyip Gümüşhane'de kalmış Türklere, bir de memleketlerine geri dönen muhacirler eklenince tam bir hayatta kalma mücadelesi başlamıştır. Bir kısım Gümüşhaneli ise bağlı buldukları vilayet merkezi olan Trabzon'da hayatta kalma savaşını seçmişlerdir. Fakat Trabzon'daki durum da Gümüşhane'deki ortamı aratmayacak vaziyettir.

Osmanlı Hilal-i Ahmer genel merkezi, Trabzon vilayetindeki bu duruma kayıtsız kalmayarak buraya Behçet Bey başkanlığında bir Hilal-i Ahmer Yardım Heyetini göndermiştir. Bu heyet Trabzon ve çevresindeki muhtaç Türkler için bir umut ışığı olmuştur. Zira bölgedeki Rum ve Ermeni ahaliye

¹¹⁹ *Kızılay Arşivi*, 645/324.

¹²⁰ *Kızılay Arşivi*, 995/165; *Kızılay Arşivi*, 995/186.

¹²¹ *1339 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumisine Takdim Edilen (1335-1338) Dört Senelik Devre Ait Rapor*, Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umumisi Tarafından, 1339, s. 44; Çapa, *Kızılay*, s. 138.

¹²² Akgün-Uluğtekin, *a.g.e.*, s. 255.

gerek Amerikalılar gerekse Yunan Kızılhaç'ı ve Ermeni kuruluşları bir süredir yardımda bulunuyorlardı. Savaşın tahribatından fazlasıyla mağdur olan Türkler ise onların yardımına mazhar olamamaktaydılar. Hilal-i Ahmer Yardım Heyeti Gümüşhaneli ve Trabzonlu muhtaçlara adeta can suyu götürmüşlerdi. Özellikle Yardım Heyetinin geldiğini duyarak Trabzon'a gelen Gümüşhanelilere de el uzatılmıştır.

Hilal-i Ahmer Yardım Heyeti, en fazla tahribata maruz kalan Gümüşhane'ye yiyecek, giyecek ve sağlık yardımlarını göndermeye çalışmıştır. Başkan Behçet Bey, beraberindeki heyetle Gümüşhane'yi dolaşmış, tahribatı ve muhtaçları yakından görmüştür. Gümüşhane'deki muhtaçların durumunu, *nefes alan iskeletler* olarak tanımlamıştır. Gümüşhane'ye yiyecek, giyecek ve sağlık yardımında bulunarak onların geçici olarak hayatta kalabilmelerini sağlayabilmiştir. Trabzon'a döndükten sonra da Gümüşhane'ye yardım göndermeyi ihmal etmemiştir. Fakat halk küçük bir ekmeğe muhtaç iken bazı ihmalkâr idareciler nedeniyle Behçet Bey'in gönderdiği 1500 kat çamaşır, Amerikan bezin ve çok miktarda erzak dağıtılmayarak ambarlarda saklanmıştır.

Hilal-i Ahmer Trabzon Yardım Heyetinin Başkanlığına Nihat Bey'in getirilmesiyle birlikte Gümüşhane'ye yapılan yardımlar azalmasına rağmen Trabzon'a yardımlar artmıştır. Kış mevsiminin yaklaşması, Gümüşhane'deki muhtaç insanları ölümle karşı karşıya bırakmıştır. Bu nedenle Gümüşhane ve kazalarından gerek Trabzon'daki Yardım Heyetine, gerekse İstanbul'daki genel merkeze şikâyetler ve yardım çağrıları artmıştır. Genel merkez bunun üzerine Trabzon Yardım Heyetinin lağvedilmesi ve Gümüşhane'ye nakledilmesi emrini vermiştir. Fakat heyet üyelerinin tamamı, mahrumiyet bölgesi olarak addedilen Gümüşhane'ye gitmek istememiştir. Sadece Heyet Başkanı Nihat Bey, isteksiz de olsa emri yerine getireceğini ifade etmiştir. Vali Hamit Bey başkanlığında toplanan bir komisyon ise Hilal-i Ahmer Yardım Heyetinin Trabzon'dan ayrılması emrini tanımayarak heyetin Gümüşhane'ye nakledilmesini engellemiştir. Gerek valilik, gerekse komisyon toplantısına katılan Sıhhiye Müdürlüğü, Muhacirler Müdürlüğü, Amerikan Yakınoğu Yardım Kuruluşunun temsilcisi ağız birliği yaparcasına Hilal-i Ahmer genel merkezine ve Dâhiliye Nezaretine art arda itiraz telgrafları ve mektupları göndermiştir. Hepsinin ifadesine göre, Yardım Heyeti Trabzon'da muhtaçlar için hayati öneme sahiptir. Trabzon'da yardım görenlerin çoğu zaten Gümüşhane'den ve çevresinden gelenlerdir. Trabzon Yardım Heyeti de emri uygun görmediğinden heyet Trabzon'da faaliyetlerine devam etmelidir. Buna karşın Gümüşhane'nin de yardıma ihtiyacı olduğu bir gerçektir. Bu nedenle oraya ayrı bir heyet gönderilmelidir. Genel merkez, bütün bu itiraz ve tekliflere uzun süre dirense de geri adım atarak teklifi kabul etmiştir.

Bunun üzerine Doktor Fuat Bey başkanlığında iki aylığına yeni bir Yardım Heyeti oluşturulmuş ve Gümüşhane'ye gönderilmiştir. Gümüşhane Yardım Heyeti, Mart ve Nisan aylarında bölge halkına yardımlarda bulun-

muşlardır. Güzergâhtaki köy ve kazalardaki ihtiyaç sahiplerine zahire, kıyafet dağıtmış, hastaları muayene etmiş, ilaçlar vermiştir. Gidemediği yerlerde ise kurduduğu komisyonlar vasıtasıyla erzak ve kıyafet dağıtımını gerçekleştirmiştir. Ücretsiz olarak yaptıkları bu yardımlar, perişan bir halde kıyıda-köşede, kara kışta hayatta kalma mücadelesi veren Gümüşhaneliler için büyük bir sevinç ve minnettarlık oluşturmuştur. Heyetin faaliyetleri, onların kışı atlatabilmelerini sağlamış, baharla birlikte hayata tutunmalarını kolaylaştırmıştır. Heyet faaliyetlerine devam ederken Gümüşhane'ye bir de kadrolu doktor tayin edilmiştir. Heyetin iki aylık çalışmalarının başarıyla sonuçlandığı ve yeni doktorun gelmesi nedeniyle faaliyet süresi uzatılmamıştır. Heyetin dönmesinin ardından Trabzon Hilal-i Ahmer Yardım Heyetinin faaliyetleri bir süre daha sürmüşse de çalışmaları yeterli görülüp lağvedilmiştir.

KAYNAKLAR

1-Arşiv Kaynakları

BOA, DH. İUM. 111/17, lef. 1-2.

BOA, DH. İUM. 98-3/1-49, lef. 3-4.

Kızılay Arşivi, 160/76; 645/179.

645/208; 645/250, lef.1; 645/309; 645/324; 695/173, 849/5; 995/1; 995/3; 995/11; 995/11, lef.1-2; 995/12; 996/14; 995/27, lef.3-4; 995/32, lef.1; 995/39; 995/42-lef.2; 995/69; 995/71; 995/73; 995/74, lef.1-2; 995/75, lef.1-2; 995/75; 995/76, lef.1, 4-6; 995/76; 995/78; 995/80; 995/85; 995/87, lef.1; 995/87; 995/95; 995/105, 995/106; 995/113; 995/114, lef.1; 995/114; 995/119, lef.1; 995/122; 995/129; 995/135; 995/141; 995/141, lef.1; 995/148; 995/150, lef.5; 995/152; 995/153, lef.7; 995/153; 995/154; 995/155; 995/156; 995/157; 995/158; 995/158, lef.1; 995/159; 995/160; 995/161, lef.2; 995/163, lef.1-8; 995/164, lef.1; 995/164; 995/165; 995/186; 645/208, lef.1,3.

2-Gazeteler

Vakit, 27 Haziran 1335/27 Haziran 1919, No: 599.

Vakit, 16 Temmuz 1335/16 Temmuz 1919, No: 616.

İstikbal, 13 Nisan 1336/13 Nisan 1920, No:129.

İstikbal, 9 Mayıs 1336/9 Mayıs 1920, No:136.

3-Kitaplar ve Makaleler

AHMET REFİK, *Kafkas Yollarında İki Komite İki Kutâl*, Temel Yay., İstanbul 1998.

AKGÜN, Seçil Karal- ULUĞTEKİN, Murat, *Hilal-i Ahmerden Kızılaya*, Ankara 2002.

1339 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumisine Takdim Edilen (1335-1338) Dört Senelik Devre Ait Rapor, Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umumi Tarafından, 1339.

Cumhuriyet'in 75.Yılında Gümüşhane, Gümüşhane Valiliği Yay., Gümüşhane 1999, s. 50.

ÇAPA, Mesut, "Trabzon'da Rus İşgali ve Sonuçları", Türk Kültürü, S. 433, Mayıs 1999.

-----, *Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti 1914-1925*, Türkiye Kızılay Derneği Yay., İkinci Baskı, Ankara 2010.

DEVELİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Yay., 8. Baskı, Ankara 1988.

ERDEHA, Kamil, *Milli Mücadele'de Vilâyetler ve Valiler*, Remzi Kitapevi, İstanbul 1993.

GOLOĞLU, Mahmut, *Trabzon Tarihi Fetihden Kuruluşu Kadar*, Trabzon 2000.

HACIFETTAHOĞLU, İsmail, *Milli Mücadele Hilâl-i Ahmer*, İkinci Baskı, Türkiye Kızılay Derneği Yay., Ankara 2009.

KIRZIOĞLU, M. Fahrettin, *Bütünüyle Erzurum Kongresi*, C: 3, Ankara 1993.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilal-i Ahmer İcraat Raporları 1914-1918, Ankara (zamanı belirsiz).

SAN, Sabri Özcan, *Rusların Gümüşhane İlini İşgali*, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul 2003.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Teşekkülünden-Sakarya Zaferi'ne Kadar İcraat Raporu, 23 Nisan 1336-23 Eylül 1337, Ahmet İhsan ve Şürekâsı Matbaası, İstanbul 1338.

USTA, Veysel (Ed.), *Doğu Karadeniz'de Rus İşgali ve Muhacirlik*, Serander Yayınları, Trabzon 2016.

ÜÇÜNCÜ, Uğur, *İkinci Dönem TBMM'de Bir Muhalifin Portresi Kadirbeyzade Zeki Bey*, Çizgi Yay., Konya 2011.

